

FRAN GOVEKAR:

DESETI BRAT

LJUDSKA IGRA V PETIH DEJANJIH.

DRUGA, PREDELANA IZDAJA.

V LJUBLJANI 1913.

TISKAL IN ZALOŽIL DRAG. HRIBAR.

47. avgusta 18

÷ 66 ¹²²/₁₇₇

Sebeljak Smajstovsko

FRAN GOVEKAR:

DESETI BRAT

Ljudska igra v petih dejanjih.

Druga, predelana izdaja.

V Ljubljani 1913.

**Tiskala in založila
tiskarna Dragotin Hribar, Ljubljana.**

2242

To igro smejo društva uprizarjati le z dovoljenjem avtorjevimi ali s pritrdilom gosp. dr. O. F. Eiricha, odvetnika na Dunaju, II. Praterstrasse 38.

Muzikalije je dobiti pri g. Lavoslavu Pahorju, skladatelju in železniškem nadrevidentu, Pražakova ulica 10. v Ljubljani.

0002242

N 585/1970

7010

Osebe:

BENJAMIN GORNIK, graščak na Slemenicah.

MANICA. } njegova otroka. ✓

BALČEK. }

DOLEF GORNIK, graščakov brat. 55

LOVRO KVAS. cand. prof., odgojitelj.

PETER PIŠKAV, graščak na Polesku. ✓

MARIJAN, njegov sin.

VENCELJ. okr. zdravnik.

MARIČKA, njegova hči.

MEŽON, okr. sodnik. ✓

ZMUZNĚ, ljudski učitelj.

ANDREJČEK KRIVEC, črevljar. ✓ 56

NEŽA, njegova žena.

FRANICA, njuna hči. ✓

OBRŠČAK, gostilničar in župan. ✓

PEHARČEK. 55

MATEVŽEK,

MIHA izpod Gaja,

DRAŽARJEV FRANCELJ.

MARTIN, deseti brat. 55

KRJAVELJ, kočar. 55

KOS, sod. pisar.

KMETJE.

} kmetje.

Godi se v polpreteklem času na Dolenjskem.

Martinek Spak, kakih štiridesetih let, srajco iz najdebelejšega platna, dolge, nekdam črnopobarvane platnene hlače, že zarjavele in pod koleni blatne in razcefrane, na glavi rjav klobuk s širokimi krajevci in čez glavo z belo nitjo prevezan. Da mu hlače ne uhajajo, brani usnjata oprtavnica, na križ čez rami razpeljana. Bos. Črevlje nosi z bekovo trto prevezane na rami. Zmršeni lasje, obraz neobrit.

Krjavelj, že čez 60 let, srednje velikosti, pa precej životen; lica zabuhlega, čela nazaj vi-sečega, pol škiljavega pogleda. Na glavi nosi ši-rokokrajen klobuk, ki je nad levim ušesom gori zavihan in na oglavje pripet. Hlače prtnenice malo čez kolena, meča gola, na nogah črevlje z golenicami. Obleka je polna zaplat in lukenj. Govori glasno in vleče besede. Škrbasti zobje.

Dolef, precej priletan in suh ko sama kost, razkuštranih, osivelih dolgih las, zmršene, že sive brade, nosi orumenel in raztlačen slamnik, oguljeno, zelo prekratko suknjo, dolge, ozke, spodaj s peto pohojene hlače. Uporablja majhno kmetiško pipico in zamazan mehur tobaka.

Benjamin Gornik, nad petdeset let star, semtertja osiveli lasje, zdrav, visok, vesel mož. Napol gospod, napol kmet.

Manica, kakih 23 let stara, nežna, v mestu omikana gospodična. Dve obleki.

Balček, devet let star, kodravih las.

Marijan, kakih 23 let star, močan. V lovski opravi. Male brke.

Kvas, 26 let star, ima brke in majhno brado.

Vencelj, nad petdeset let star, staromoden gospod, živahen; nosi naočnike.

Marička, kakih 19 let, bolj majhne postave, vedno vesela gospodična.

Mežon, blizu šestdeset let star, zelo debel in rdečeličen sodnik staromodne obleke.

Piškav, star, majhne postave, suhega, črnkastega obraza, v dolgi, že oguljeni rjavi suknji Zdravnik.

Zmuznè, dolg, koščen mož v dolgi suknji in ozkih, prekratkih hlačah. Ima brado in nosi naočnike.

Franica, nad dvajset let staro, čedno, a ne ničemerno oblečeno kmetiško deklè. Razoglava: brez vsakega nakita. Čizme.

Krivec, nad petdeset let star vaški črevljar dokaj komične zunanosti.

Neža, nad štiridesetletna resolutna kmetica. Razoglava, bel predpasnik.

Dražarjev Francelj, mlad, lep fant, nad dvajset let. ubožne, a čiste zunanosti.

Obrščak, krčmar in župan, velik, rdečega lica, trebušat, veselega značaja. Golorok.

Peharček, kmet koščenega obraza, raztrganega slamnika, golorok, oguljenih, z zaplatami obloženih hlač, hodnične srajce in križastih nararnic. Sličen mu je Matevžek, ki nosi suknjo.

Miha izpod Gaja, okoli 50 let star, bogat kmet v čedni kmetiški obleki z debelo srebrno verižico.

PRVO DEJANJE.

V bližini slemeniške graščine. Na levi zadaj čebelnjak, pred njim mizica z dolgo klopjo in stolom. Na desni spredaj veliko drevo in klop. Na obeh straneh drevje. V ozadju v dolini vasica in polja.

PRVI PRIZOR.

Kvas podučuje Balčka. Hodi gor in dol po vrtu. Nato Martin, ki poje za sceno:

Stara baba Iskrca
jedla sok iz piskrca,
migala s suhó bradó,
hčer zmerjala je takó:
Če boš v cerkvi ti na moško stran,
kjer Martin stoji mi razcapan,
tak obračala oči,
če bo hodil na naš prag
tebe gledat Martin Spak —
gorjé ti! — gorjé ti! —

(Stopi z desne spredaj na pozorišče; v rokah in za trakom na klobuku ima gozdne cvetlice.)

Ohá, ali sem vaju motil? Ha, ha! Ne zamerita, ha, ha! Saj poznata Martina Spaka, ali ne? — Na, na, tu imaš lepe rože (da Balčku cvetlice), pa ne boj se me! Saj si fant, raca na

vodi! Na, še svoji sestrici Manici jih daj, pa reci ji, da jo imam rad. Ha, ha! (Balček vzame cvetlice in zbeži na levo. Martin se obrne h Kvasu.) Ali ste me slišali? Kaj ne, da je lepa pesem o meni, kaj?

Kvas.

To si sam zložil? Takih sem slišal še malo.

Martin.

Le čakaj, prijatelj suknjač, to in še marsikatero ti zapojem, če boš še dolgo na Slemenicah. Še srečo ti povem. (Resno.) Samo to si izgovorim, da se ogiblješ mojih sovražnikov!

Kvas.

Sovražnikov? Kdo pa so vaši sovražniki?

Martin.

Ti si šema! Zakaj me pa vikaš? Kaj se ne poznava že par mesecev? Jaz sem Martinek Spak, deseti brat, kakor vedó vsi otroci. Če nočeš, da se ti kdo smeje, ki je bolj neumen kot ti, me pošteno tikaj... kaj ti nisem všeč?

Kvas

(poda Martinu roko.) Prav všeč si mi, Martinek, prav všeč.

Martin.

No, vidiš! Pa tudi ti si meni všeč. Mislil boš morda, da je to vse eno, pa ni taka. Martin Spak, deseti brat, ti še prav pride v sili, zato ga le dobro poznaj. Ti tu nekaj doživiš, česar se ti še sanjalo ni nikoli, in zapomniš si desetega brata, čeravno mu danes ne veruješ.

Kvas

(se zasmee.) Pojdi, pojdi, Martin! Proroki so izmrlji, in dandanes bi jim nihče ne verjel.

Martin.

Ti! Varuj se, da se mi ne zameriš! Jaz sem že marsikaj izkusil, — ti si pa mlad prevrat, ki ima vse življenje še pred sabo.

Kvas.

Povej mi po pravici, Martinek, kaj si pravzaprav in kaj si bil? Deseti brat nisi, tega ne verjamem. Vidim pa, da si poseben človek.

Martin

(veselo.) Ne verjameš, da sem deseti brat? Ali res ne? Vsi verujejo, samo ti ne? — Kakor hočeš! Siliti ne maram. Vera je taka zver, da je še dobri Bog ne more nikomur dati v rejo, ampak vsak jo ima, če jo sam hoče.

Kvas.

Vidiš, to si tudi tako povedal, da moram misliti, da si se nekaj učil.

Martin

(osorno.) Kaj sem se učil in še marsikaj, zdaj tebi nič mari! Zato me ne izkušaj, niti ne izprašuj. Jaz sem kakor kraški studenec: včasih voda dere iz njega, včasih pa ni kaplje na dan. (Mehkeje.) Ahm! Kaj sem hotel reči? — Tu-le sedi večkrat Gornikova Manica. Lepo, dobro dekie. Bog ji daj dobro! In ti jo imaš rad.

Kvas.

Kdo ti je pa to rekel?

Martin.

Vem, pa je. In tudi ona te ima rada. Dà, dà. Ko te je videla prvokrat — pol leta bo tega — takoj si se ji vsedel v srce. Ha, ha!

Kvas.

Kaj pa govoriš! (Se ozira.) Jaz, reven študent, ona pa bogata hči graščakova! Nikomur nisem še pravil . . .

Martin.

Da jo imaš rad, vem, vem. Martinek Spak, deseti brat, pa vé več kot marsikdo sluti. Ampak še nekdo drugi jo ima rad, a ne dobi je, če boš pameten! Le meni zaupaj, Kvas, pa bodi brez skrbi!

Balček

(priteče od leve, kliče še za sceno.) Gospod Kvas, gospod Kvas! Stric Marijan mi kupi puško, pravo puško, da bom streljal ž njo vrabce in veverice. Pa z vami bom hodil na lov, če dovolite, pa s papanom! Ali dovolite?

Kvas

(se obrne k Balčku, med tem Martin naglo izgine v gozdu na ~~desno~~.) Dà, dà, pojdeš, če ti dovoli papa in če boš priden.

Balček.

Bom, bom!

DRUGI PRIZOR.

Obenem nastopijo Manica z Maričko roko v roki, Marijan in Vencelj ter Benjamin in Dolef (vsi od leve).

Martin
levo

Vencilj

(~~mu da roko!~~) O, gospod Kvas, pa kar sami? Brez družbe? To je dolgočasno!

Kvas.

Ne, zanimivo družbo imam... (se ozre.)
No, glejte! Pravkar je bil še tule, a izginil je, kakor bi se bil vdrl v zemljo.

Manica in Benjamin.

Kdo?

Marička.

Vdrl v zemljo?

Kvas.

Deseti brat, Martinek. (Manica in Marička se zasmejeta.)

Marijan.

Ha, ha! Lepa družčina, gospod Kvas in capin Martin.

Dolef

(malo vinjen.) No, no, prosim, — ugovarjam! Martin ni capin, tega ne smete reči!

Manica

(Marijanu.) Kaj si more, če ima včasih malo manj pameti! Dober človek je in zanimiv; vsekakor original med berači.

Dolef.

Bene dixisti! Jaz sem za originale. Pereant šablone, živeli originali!

Marijan

(ignorira Dolefa ter odgovarja le Manici.) Beži, beži! Berači in potepuhi so bili zanimivi le starim romantikom! Kaj misliš, da je gospod Kvas tak

kot ti in da se mu ljubi cele ure poslušati neumnega brnjavsca, ki se dela ljudskega modrijana, a je navaden lenuh in klatež!

D o l e f.

O, o, prosim — protestiram, jaz sem za originale.

M a n i c a.

Jaz tudi.

M a r i c a.

In jaz in vi tudi, gospod Benjamin, kaj ne?

B e n j a m i n.

Včasih!

K v a s.

Jaz imam kmeta in kmetске originale rad že od nekdaj, čeprav nisem romantik! Saj sem tudi sam kmetiških staršev sin. Med preprostimi kmetišskimi možakarji se čuje včasih tako izvirna, modra, celo duhovita misel, da bi se je ne mogel sramovati noben gospod.

M a r i j a n.

No, tudi jaz imam rad kmeta, dokler ga ne vidim!

K v a s.

Jaz sem se pa pri kmetiških možakarjih naučil že marsičesa, kar bi bil zaman iskal po najmodrejših knjigah. In zato rad zahajam med ljudstvo in ni mi žal niti za čas niti za denar.

M a r i j a n

(rogajoče.) Vi ste demokrat, ha, ha! Med narod za narod! Ljudstvo! Mili naš narod! Kaj pa! Poznam te moderne fraze! Sicer pa: vsak po svojem okusu!

Benjamin.

Tako je!

Dolef.

Bene dixisti! Vsak po svojem okusu! Vi, Marijan, ste za lisjake, zajce in srne; mi smo za narod! Mi: gospod Kvas, Manica, jaz...

Marička.

In jaz tudi!

Vencelj.

Tako, tako — smo že v manjšini. Gospod Kvas ima ženstvo na svoji strani, — kar odnehajmo, prijatelj Marijan! Debatirati itak ne utegnem. Bolniki me čakajo. Zdravi torej, gospod Kvas! Pa pridno študirajte svoje originale! (Mu da roko.)

Kvas.

Z bogom, gospod zdravnik! Originale, življenje in filozofijo, — vsako nekaj časa. (Mu da roko in govori ž njim.)

Marijan.

Vmes pa na lov, kaj ne? Brez lova ni življenja in pa — (tiho Manici) brez ljubezni. (Manica mu obrne hrbet ter se obrne k Balčku.)

Kvas

(Marički.) Do svidenja, gospica! Kdaj pridete zopet?

Marička.

Kmalu, a prej pridite vi k nam.

Kvas.

Morda k poroki?

D
O
M
O
M
K

Marička.

Ne, še ne. Ne najdem pravega. Ali naj morda počakam vas?

Kvas.

Ne šalite se!

Marička.

Ah, tudi že oddani? Pa ostanem samica! Hahaha! (Odide z Manico in Dolefom na desno.)

Benjamin

(ki je govoril z Vencijem.) Torej pojutrišnjem — ne pozabi! Lov bo lep. Povabil sem veliko družbo. Pridi zanesljivo! (Mu da roko in odide na levo.)

Vencelj.

I, kaj pa! Gotovo pridem. Z Bogom! (Odide na desno z Marijanom za Maričko in Manico.) Zdravi! Zdravi!

Kvas.

Zbogom!

Balček

(za Marijanom.) Gospod Marijan, puške ne pozabite, puške!

Marijan

(že za sceno.) Dà, dà, Balček, ne skrbi!

TRETJI PRIZOR.

Balček in Kvas.

Kvas

(Balčku.) Za danes sva opravila. Do jutri pa glej, da se naučiš vso „Desetnico“ — do konca.

postevnik

Balček.

Bom, bom . . . Ah, lačen sem — po jabolka si grem. (Teče na levo.)

Kvas.

Počasi, da ne padeš, Balček!

ČETRTE PRIZOR.

Kvas sede pod drevo na klop, lista knjigo, hoče čitati. Iz gozda se začuje oddaljeno petje odhajajoče družbe:

Po hribih je ivje,
po dolih je mraz,
o, kje je moj ljubi,
o, kje sem pa jaz!

Kvas posluša in se zamisli. Solnce zahaja. Počasi se temni. Iz gozda z desne stopi tiho Manica in ga smehljaje opazuje; potem se mu prikrade za hrbet ter mu pokrije oči. Z debelim glasom ga vpraša:

Kdo je?

Kvas.

Ah! Gospodična Manica! (Ji vzame rahlo roki z oči in vstane.)

Manica.

Motila sem vas v sladkih mislih, kaj ne? Kaj ste pa premišljali tako otožni? (Sede na klop.)

Kvas

(sede.) Kaj sem premišljal? — Hm. Da sem samotnen revež, siromak in . . . o, težke misli, ki niso za vas . . .

cello!
quarantofon

Manica.

Take misli? O, pričakovala sem ... Ne, ne ... Ne bom vas motila več. (Vstane, da bi odšla.) Zbogom, gospod dolgočasnež!

Kvas.

Gospodična! Ostanite! Saj veste, da tako rad kramljam z vami. V vaši družbi se razjasni celó moja duša.

Manica.

Vaša duša? Uh, kako sentimentalno! No, prav, pa ostanem. Toda le pod tem pogojem, da boste veseli in pa — če poveste, odkod prihajajo vaše težke misli in — na koga ste mislili. (Sede zopet.)

Kvas

(zmaje z glavo.) Tega pa ne, gospodična. Misli so svobodne, pravijo.

Manica.

Nočete? Dobro, pa sama uganem. Izdali ste se in ne bo mi težko uganiti. Kolikokrat smem ugibati? Trikrat?

Kvas.

Četudi večkrat, ne uganete pravega.

Manica

(nagajivo.) Začela bom odzgoraj. Samotni ste, pravite; torej si želite družbe. Ali ste mislili na svojega prijatelja, ki vam dopisuje z Dunaja?

Kvas.

Tudi prijatelj mi je bil v mislih, ali — — poglavitna oseba ni bil.

Manica.

Izvrstno! Precej prvič sem uganila en del, v tretje pa pride morda vse. Mislili ste na osebo ... na podobo, ki vam je še ljubša kot prijatelj? Ha — uganila sem!

Kvas.

Gospodična Manica!

Manica

(napeto, a šaljivo.) Torej sem uganila? Da? Kar priznajte! Mislili ste na neko deklè? — Vi to deklè ljubite? (Skloni glavo, obraz se ji stemni, pomolči, nato očitajoče.) Prijatelja sva, a niste me smatrali vredno, da bi mi zaupali! (Molči in čez nekaj časa šele.) Ali je lepa?

Kvas.

Gospodična, kaj me izprašujete! Takih stvari človek ... oprostite ...!

Manica

(trmasto.) In — in vi jo ljubite zelo, zelo ...? No, zakaj močite? Povejte mi vse, saj sva vendar prijatelja, ali ne? — In rada jo bom imela, kakor imam rada vas. Dà, res, povejte mi vse! Ali je Slovenka? — Dunajčanka? (V ozadju rdeča zarja.)

Kvas

(vstane.) Ne, ne, pustite me, gospodična Manica! Govoriva kaj pametnejšega!

Manica

(vstane in gre.) Zbogom! Danes vas nimam nič rada!

Kvas

(hiti za njo.) Manica, kruta ste, strašno kruta! (Manica se vrne.) Trpinčite me, dasi sami veste,

da ljubim — Manica! — saj veste, saj čutite, da ljubim samo vas, Manica. Ljubim vas, Manica, od tistega hipa, ko sem vas zagledal prvokrat, ko sem prišel v vašo družino na Slemenice... Lep večer je bil kakor nocoj. Jaz pa sem stopil s tesnobo v prsih, plah in poln skrbi v grad. Ubog, neroden študent! Lepo, uljudno me je sprejel vaš gospod papa, kakor star kolega mi je stisnil roko stric Dolef, in tudi gospod Marijan je bil — prijazen... A vi, — a vi, Manica, ste se mi nasmejali tako odkritosrčno in mi podali roko tako ljubeznivo kot še nikdar nobeno dekle. In že v tistem hipu, Manica, sem vas začel ljubiti, obenem pa tudi trpeti, saj vem, da ne boste nikdar moja, ker ste namenjena — drugemu.

Manica

(zmaje glavo.) Drugemu? Komu neki?

Kvas.

Gospodu Marijanu s Poleska.

Manica.

Marijanu? Ne, ne, nikdar ne!

Kvas.

Ali je res, gospodična? Ah, recite še enkrat, da ste svobodna, da morem še upati! — Manica! (Jo prime za roko.)

Manica.

Ne, Marijanova nočem biti nikdar!

Kvas.

Postanite moja, Manica! Ljubim vas in ljubil vas bom do zadnjega diha! (Jo drži za roko in vleče rahlo k sebi.) Na svojih rokah vas bom nosil skozi življenje in delal bom veselo in ne-

umorno, da boste srečna moja žena. Ali hočete, Manica? (Objame sklonjeno Maničino glavo in jo dvigne.) Manica, govorite!

Manica

(ga gleda par hipov, nato šepetaje.) Dà, Lovro.

Kvas.

Ah, moja si, moja! (Jo objame ter jo poljublja.) Kako te ljubim! Kako te ljubim!

Manica.

Tudi jaz te ljubim, Lovro. (Sede na klop.)

Kvas

(jo pritisne k sebi.) Manica! Glej, solnce je zašlo, nama pa je vzšlo solnce sreče, ki nima konca! (Premor. Izpusti jo.) Toda ne, ne, to so le sanje! Ko se prebudi, bova zopet nesrečna... in starši ti bodo očitali, da si se tako spozabila in si govorila s človekom, ki ni nič in nima ničesar.

Manica.

Ne obupuj, Lovro, nego veruj in upaj! Moj oče mi želi le srečo. Seveda, zdaj mora najino razmerje ostati še skrivnost. Ko pa se vrneš na Slemenice kot profesor, tedaj smeš brez skrbi pred mojega očeta. Počakam te in tvoja bom.

PETI PRIZOR.

Za širokim grmom na desni v ozadju se približa za hip Marijan, ki pa se naglo zopet umakne. Med tem se je zmračilo.

Kvas

(jo prime hvaležen za obe roki.) Ti angelj dobri, blagi! Ti me znaš potolažiti, ti mi znaš dajati poguma, lepo moje dekle! Dà, dà, zaupati, ver-

jeti hočem . . . moram, Manica. Morda premagam kmalu vse ovire, in potem . . . (Oglasi se večerni zvon.) Ali, glej, kasno je že; pogrešali te bodo.

Manica

(vstane.) Dà, dà, slutiti ne smejo ničesar. Lahko noč, Lovro! (Mu ponudi roko.) In zaupaj mi!

Kvas

(jo z eno roko objame, ji dvigne z drugo roko glavo ter ji gleda prav blizo v oči, šepetaje.) Manica, ljubim te! (Manica ga poljubi.) In zvesta mi ostaneš, kaj ne, pa naj se zgodi karkoli?

Manica.

Zvesta večno, Lovro! (ga poljubi, se mu izvije iz rok in zbeži proti gradu. Kvas vzame svojo knjigo, klobuk in palico ter odide počasi za njo.)

ŠESTI PRIZOR.

Marijan (*z desne*)

(stopi izza grma in gre s sklonjeno glavo, silno potrth klopici, na katero sede. Glavo podpre z dlanjo in globoko vzdihne.)

Martin

(stopi nenadoma spredaj z leve) Ha, ha, ha! Tako mlad in močan mož, pa joka po babje in stoka po otročje! Ali te ni sram? Ha, ha, ha!

Marijan

(plane togoten pokonci.) Spravi se, ali ti posvetim! Proč se poberi, capin capinski!

Martin.

O kaj še! Sam pojdem odtod. Bojim se te ne in se te ne bom nikoli! Povem ti pa, sta-

rega lisjaka lisjaški sin, da ne boš imel tele Manice, jokaj ali ne jokaj! Nikdar ne bo tvoja, ali si slišal: nikdar!

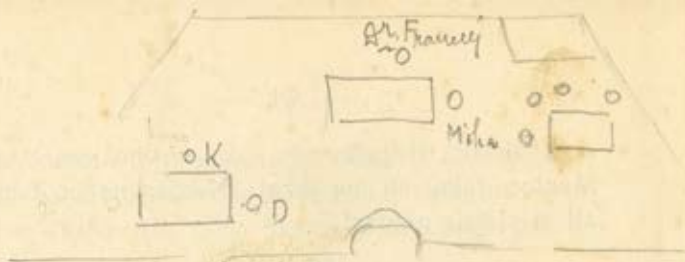
Marijan

Le čakaj, potepuh! Jaz ti jo še zagodem! Tebi in drugim pretepecem! (Odide na levo.)

Martin.

Poizkusi! Kar začni! (Zaviha rokave.) Hoj, kam? Ali nimaš poguma več? Ha, ha! Kdo se pa boji tvojih groženj, revše? Dobro spi pa očeta pozdravi — lahko noč! Ha, ha! (Odhaja na desno v gozd in poje veselo fantovsko pesem.)

Zastor pade še med petjem.

DRUGO DEJANJE.

V gostilni pri županu Obrščaku. Po stenah vise ura, nekaj slik in velika tehtnica. V kotu vise jaslice ali križ z oljkino vejico. Troje miz, na levi omara s kozarci, steklenicami in z velikim bokalom, spletenim iz vrbičja. V kotu na desni velika peč, okoli klop, na peči se suši perilo. Za mizo na levi strani spredaj sedita Dolef in Kvas, zadaj Dražarjev Francelj in Miha izpod Gaja, za mizo blizo peči pa štirje kmetje. Obrščak streže gostom in pospravlja. Popoldne.

PRVI PRIZOR.

Kvas

(je vstal in se pospravlja.) Pa zbogom, gospod Dolef, oprostite, res moram iti, — kliče me dolžnost! (Mu ponuja roko.)

Dolef

(ga prime za roko in vleče nazaj za mizo, napol stoji, napol sedé.) Ah, kakšna dolžnost neki! Samo četrť ure še ostanite! Glejte, še zgodaj je. Balček itak še ne zna svoje „Desetnice“, Benjamina ni doma, — nikamor se vam ne mudi. Kar sedite še malo!

K v a s.

Oprostite, prosim, res moram —! Balček...

O b r š č a k.

Ostanite, ostanite, gospod profesor! Saj imam dobro kapljico, kaj ne, gospod Dolef? Še polič ga prinesem — pa je mir besedi. (K v a s nerad sede.)

D o l e f.

Dà, še polič. Midva pa se še kaj pomeniva, dva študioza, eden mlad, eden star. Včasih smo bili že drugi ljudje. „Fuimus Troes“! Veselo smo živeli, pili, peli in ljubili, da nikdar tega! (Pokaže ponosno na-se) Adolf, svojega očeta drugi sin, ki bi imel dobiti tolar na glavo in črn talar, pa ni bil zadnji. Oh, ne. Kjer je bilo veselje in življenje, tam sem bil povsod in vselej prvi. (Natoči vina v obe kupi. Dvigne kupo in zapoje:) Édite, bíbite cóllegiáles, post multa sáecula pócula núlla! Ex, (Pije.) Glejte, ko bi bil jaz svojega rajnega očeta! ubogal, bi bil danes dekan ali kanonik ali celó proš, in kuharico bi imel, morda tudi dve, obe mladé, obe lepé, kakor pravi narodna pesem, da bi mi cvrle, pekle in kuhale, gospod Adolf pa bi jedel, pil in pel svoj „Dominus vobiscum“, da bi ga vse gledalo! Oh, marsikaj bi bilo lahko drugače! — (Sentimentalno.) Dà, ah, dà, marsikaj, marsikaj. (Siloma se otrese svojih misli.) Pa kar je je! Po toči ne pomaga zvoniti!

K v a s.

Eh, tudi sedaj vam ne manjka ničesar.

D o l e f.

Ne, res ne, ne manjka mi ničesar. Ali, vidite, to je hudo, da moram nositi seboj mora-

ličnega mačka vse svoje življenje! Ko mi je umrl oče, je prevzel brat gospodarstvo, zadolženo in zavoženo, in meni je padlo v roke komaj nekaj petic. Haló, kakor bi vruga spustil, bilo je vse naše. Dijaško življenje! Jeminej, to so bile urice! Na Starem trgu v Ljubljani je bila lepa Nežika, prijazno, postrežljivo dekle. Točila je v sobi na dvorišču vsako noč do štirih čez polnoč. In pili smo ga noč za nočjo. Drugo jutro sem vselej prišel ves zaspan v šolo. To je bilo zadnje leto. V prvi klopi sem sedel. Imeli smo zgubanega profesorja, ki je vedno nosil palico pod pazduho na ulicah, poleti in pozimi. Ta je nas učil latinski. Jaz sem bil poprej zmerom priden in to mi je potlej, ko sem samo pil, tako prav prišlo, da sem ravno tako izhajal, ko drugi, ki so zvečer do desetih v bukvah čepeli. „Quid tu cénses?“ je prišla vrsta name, in Dolef se je vzdignil iz prve klopi, malo bled in krvavih oči pa vendar še čvrst, in se je tako odrezal, da so vsi strmeli. In na večer smo spet peli in spet pili. To so bile urice!

K v a s.

Ej, meni se ni tako godilo. Revež sem bil, sirota, in skrbeti sem moral sam ves čas, da se vsaj preživim!

D o l e f.

Vidite, vidite, in premagali ste vse skrbi, kmalu boste profesor — jaz pa, ki sem nosil vedno polne žepe denarja, nisem nič — nič! (Izpije naglo kupico.) Dober, mehak človek sem, in moja volja je bila zmeraj manjša kakor — — kakor, no, kaj bi tajil, — manjša kakor žeja! Pa družba, družba! Vidite moj tovariš Fric, —

rekli smo mu baron Frik-Frak, zato ker je nosil vedno suknje z repi in trde klobuke, — moj tovariš Frik-Frak je bil pevec, bariton, oh, nebeški bariton. Kakor zvon mu je donel glas, in poslušal bi ga bil neprestano, dasiravno ni imel nikdar bora seboj, ampak je pil vedno na moj račun. Hej, Obrščak, daj no, zapoj no tisto Frikovo, da bo slišal gospod Kvas, kakšne smo peli včasih! (Kvasu.) Veste, Obrščak jo poje skoraj tako dobro, kakor baron Frik-Frak, — Bog mu daj dobro!

Obrščak.

Ne, ne, kaj bom pel, ko ne znam!

Dolef.

Poj, pravim, poj! Saj znaš! Če pravim jaz, da znaš, lahko brez skrbi zapoješ!

Obrščak.

Če dovolite, gospod profesor, jo pa poskusim zapeti. Vi (gostom) pa pomagajte! (Vsi: Bomo! Bomo! — Vzame v roko kupico in zapoje:)

»En starček je živel
tam v vinskih gorah« . . . itd.

(Refren pojó vsi.)

Dolef

(kima med petjem z glavo, dvigne sila navdušen kupico in včasih malo vmes zapoje. Ko Obrščak neha, vpije.) Bravo, bravo! Živio, Frik-Frak! (Trči z Obrščakom in Kvasom. Nato sede in se za hip zamisli.) O spomini na mlada leta so vendarle najlepše, kar človek premore! Kako srečni, veseli, dobri smo bili takrat, prijatelj! Moj Bog, vse je za nami! Post iucúndam iuventútem nos habébit húmus! Ah! (Zamahne jezen z roko, kakor bi se hotel otresti misli, in izpije kupico do dna.) Ampak

vinski odide!

povejte mi, ali je današnje dni še kaj veselega sveta?

Kvas.

O, še se najdejo, — a redki so.

Dolef

(vzradoščen.) Verjamem, verjamem. No, ljudje so se izprevrgli; nemara že ni več pravih pivcev. *Témpora mutántur!* Včasih sem že rekel, da popustim vino, ali ne gre. „Vino péllite cúras!“ se bere v Horaciju, če se ne motim. Ex! (Pije.)

Kvas.

Dober spomin imate. Ali ste se pozneje še kaj pečali s klasiki?

Dolef.

Kaj še! K vojakom sem jo pobrisal, pa je nisem mogel daleč prignati. Kar sem imel dote, je šlo vse z vragom. Pa naj gre v božjem imenu, saj mi mora Benjamin dajati kot do smrti; pri tem se pa včasih ulovi kak božjak, da je za požirek brinjevca ali za poliček cvička.

Kvas.

Ali če človek preveč pije, si krajša življenje!

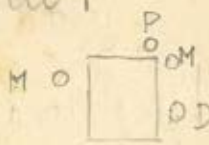
Dolef.

Le tiho, le tiho! Že vidim, da bi me radi izpreobrnil. Pa saj veste, kdaj se pijanec preobrne: kadar se v jamo zvrne. Zato pa tudi jaz nikoli nikomur ne rečem: pijančuj! ampak pravim zmerom: varuj se vruga! delaj tako, kakor me slišiš, ne pa tako, kakor me vidiš! — No, pridiga nikomur nič ne pomaga, če sam noče, in jaz žalibog nisem hotel. Na vaše zdravje! (Pijeta.)

DRUGI PRIZOR.

*hujčtje ne sedajo
prej, dohlej kvas
ne odide!*

z leve
Matevžek in Peharček in še par kmetov
vstopi. Prisedejo k Dolefu.

Kvas.

(ko je izpil, vstane.) Sedaj pa res: zbogom! Balček
me že čaka; zelo sem se zamudil.

Dolef

(mu da roko, že pijan.) Sálve, amíce, sálve! Vále,
ánima cándida!

Kvas

(gostom) Zbogom! (Odide.) *na desno*

Vsi.

Zbogom! Srečno!

Obrščak

(Matevžku in Beharčku.) Ali ga bosta skupaj poliček?

Matevžek.

Pa ga dajva poliček! Plačava pa vsak pol.
Ali, jej, jej, naj te vrag, gospod Dolef, ali vas je
ta bleđi šolmašter kar samega pustil?

Dolef.

Učit je šel Balčka.

Peharček.

Enega samega sina ima slemeniški gospod,
pa si je najel šolmaštra zase. In kaj bo iz vsega
tega? Nič!

Matevžek.

Škoda denarja!

Dolef.

Vidva tega ne razumeta, zato molčita rajši!

TRETJI PRIZOR.

Martin

folesne
(vstopi. Preko rame ima obešene zvezane škornje. Bos. Prisede na konec mize k Dolefu. Naroči si vina zase. Drugi govoré, kakor bi ga ne zapazili, mirno dalje. Miha in Francelj se tiho, a živo razgovarjata. Martin posluškuje ves čas.)

Peharček.

Kaj bi vraga ne razumel? — Ali nisem svojega paglavca vso zimo zaganjal k šolmaštru, da bi ga bil kaj naučil? Oni dan, ko sem prodal v Ljubljani prašiče, sem mu pa kupil ene bukvice, češ naj ~~bo~~ fant v cerkvi na branje moli, da ne bo stal kakor trot pred Bogom.

Matevžek.

In ali je znal brati?

Peharček.

Hudirja je znal, namalanega! Beri kaj iz bukvic, sem mu dejal v nedeljo popoldne. Pa se je pripravljajl ko bolnik iz postelje; tako je zbiral besede in tolkel in jecljal, kakor bi jedel kislo repo iz škrbaste sklede.

Matevžek.

I, zato pa pravim: grajski gospod ima čudno pamet, da meče proč svoj denar. Mi se nismo nič učili pa smo vendar cesarja služili in imamo tudi kaj pod palcem.

Peharček.

Tako je, pri moji zeleni! Gospod Benjamin ima čudno pamet, da našemu farnemu šolmaštru biro daje, pa še sam enega plačuje.

D o l e f.

Kaj te briga moj brat, kmet! Pusti ga, pij, pa molči!

O b r š č a k.

Dà, kar molči, pa ne zabavljaj, — gospod Benjamin je dober, pošten mož, da ga ne poznam takega!

M a t e v ž e k.

Kaj se ti, hudiča, meša, ali kaj? Ali si šlevast, ali šele boš? Kdo pa je dejal, da Slemeničan ni dober in pošten mož? A? Nihče! Ali pameti nima, prave pameti! Jaz bi mu tudi iz oči v oči to povedal, kaj se bom torej bal, če me stric Dolef sliši ali ne. Saj smo možje, ki nosimo kamižolo in ne moderca. Kaj ni res, gospod Dolef?

D o l e f.

Kaj pa, da ga bomo še en bokal, — še en bokal, — še en bokal. (Se mu dremlje.) To pa to, dolžan sem že, — koliko sem že? — Obrščak, slišiš, še en bokal!

(Poje.) »Pa sem rajtal študirat' . . .«

Juh! Še en bokal, Frik-Frak!

O b r š č a k.

Saj še tega niste izpili, gospod Dolef!

D o l e f

(vstane in se motovili po sobi.) Pili . . . pili . . . peli . . .

O b r š č a k.

Ali greste domov, gospod Dolef?

D o l e f.

Še en bokal!

(Poje.) »Le pijmo ga zdaj,
ki smo ledig pa freile«

(Kolovrati proti peči, zdrgne ondi nekaj obleke, perila in cunj na kup ter se zlekne po dolgi klopi.)

Peharček.

Tega je že vrglo! Za danes ima zadosti!

Matevžek.

No, vidite, kaj mu pomaga, da je študiran. Nič! Pijan gospod in pijan kmet, oba sta enaka. Zato pa je res neumno, otroke učiti branja, pisanja in vrag ve, kakšne coprnije se še uče! Ta človek je modre, učene glave, — (Krjavelj vstopi.) — pa je bolj neumen kot ti, Krjavelj, ki ne veš nič. Nà, pojdi pit!

Krjavelj *J desne*

(nosi cekar, poln repe, korenja in kumar; pod pazduho pa v rdeč robec zaviti hleb kruha.)

ČETRTE PRIZOR.

Martin

(se vzpne izza mize, gleda divje in rohni.) Ti Miha izpod Gaja, ti nisi vreden, da sediš za to mizo. Ti si nesramen oderuh, ti si pijavka, ki piješ človeško kri! Tebe bomo dali konjederki v službo! Vrgli te bomo na smeti, če se brž, brž ne pobereš ven! — Ven! (Kaže na vrata.)

Miha

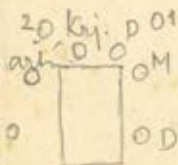
(pogleda Martina pol jezno, pol prestrašeno, a se ne gane.) Norec!

Martin.

Ali slišiš? — Ven pojdi, pravim!

Miha.

Pa zakaj bi hodil ven?

Martin.

Zato, ker smo tukaj sami pošteni ljudje, ti si pa pasja mrcina, oderuh. Ti pojdi k rabeljnom za pomočnika, ne pa med poštene ljudi za mizo.

Obrščak.

Kaj pa je?

Vsi.

Zakaj pa?

Martin.

Poglejte, možje! Dolgo sem ju skrivaj poslušal, kaj imata med seboj. Za štiri tedne odloga prosi vaš sosed Francelj. Vsi veste, da Mihi, temu hudirju, ni treba denarja. A Miha, ta oderuh, se ne dá preprositi, četudi je Francelj jokal — le pod oči ga poglejte, da se je res! (Gostje gledajo Dražarja.) Domačijo mu hoče Miha prodati, da bo moral Francelj k vojakom, sam pa bo med tem zalezoval njegovo Franco, četudi jih ima že nad 50 na grbi. Kaj počnemo s takim oderuhom? Ali ni prav, da ga vržemo ven?

Krjavelj.

Aha, dobro govoriš, Martin. (Izpije skrivaj kupico vina.)

Miha.

Ven pojdem, ampak berači me ne bodo podili! Berači že ne! (Kriči ves čas.) Pusti me! Ti potepuh ciganski! (Zmerja še zunaj in odide.)

Martin

(priskoči, zgrabi Miho za vrat, ga potegne izlahka izza mize do vrat ter ga sune venkaj.) Ven, ven!

Obrščak.

Prav si storil, saj ta skopuh tako ne da nič zaslužiti!

na desno

Martin.

Sem pojdi, Francelj, pa nič se ne boj! Plačala bova tvoj dolg, hiša ti ne bo prodana in Franca bo tvoja žena! Jaz vem za zaklad; izkopala ga bova — kdaj, to že izveš. (Vdari po mizi.) No, kaj ste umolknili? Le pijte, danes je moj dan; jaz dam za vino, kolikor more kdo piti! Vsi za ~~mojo mizo!~~ (Vsa družba prisede. Obrščak gre po vino in ga prinese dva bokala.) Tako. Le pijmo ga (nataka v vse kupice) na Franceljnovo zdravje in pa na zdravje njegovega dekleta — Bog ju živi! (Trči s Franceljnom in z drugimi.)

Drugi vsi

(trkajo.) Na tvoje zdravje, Martin, — pa na tvoje! Živio!

Krjavelj.

Le dajmo ga, saj nima kosti! (Pije.) Živio!

Martin.

Danes bodimo spet enkrat veseli, drugi teden greva pa snubit!

Krjavelj.

Bog Ti daj srečo, Francelj, veliko denarja, pa malo otrok, veliko ljubezni in nič skrbi! Na ženitnino me povabi, jaz ti pa prinesem hlebec najlepšega kozjega sira!

Francelj.

Le prinesi, Krjavelj, plačam ti ga!

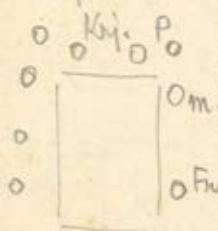
Obrščak

(nataka gostom vina v kozarce.) Ti, Krjavelj, kaj pa je s tvojo kozo? Ali ti še kaj uhaja na mojo njivo?

Krjavelj

(je pil.) O nič več ne; zdaj sem jo že ozdravil.

na
pauzy
se vsede na
Obrščak stol

4 peoci?

Matevžek.

Kako si jo pa ozdravil?

Krjavelj.

I kako! Nož sem ji porinil med rebra in hudobno kri sem ji spustil, pa se je precej popravila.

Matevžek.

Glej ga zlomka! In koza ti ni crknila?

Krjavelj.

Kaj še! Ko ji je odtekla tista pregrešna kri, je precej postala pridna in danes ni bolj pohlevnega živinčeta.

Obrščak.

Ti tedaj misliš, da je hudobija v krvi?

Krjavelj.

Kajpakda! Samo kri stori pri živalih in pri človeku, da se dela greh. Tam na barkah imajo take šivanke, da puščajo vsakomur, kdor je uporen, hudoben in pregrešen.

Matevžek.

Kolikokrat so pa tebi puščali?

Krjavelj.

I, da bi te zgaga prekajenska! Kdaj sem se pa jaz kaj pregrešil? Nikoli!

Obrščak.

Na, na, tudi ti si stegal včasih za ženskami svoje pregrešne roke!

Krjavelj.

Jaz? Jaz?!

Obrščak.

Saj si bil oženjen, kaj tajiš!

Peharček, Matevžek, Dražarjev Fr.

Kaj? — Ni res! — Kdo pravi? — Oženjen?

Krjavelj.

O, bil, bil! Sv. Kozmes mi jo je dal, Bog mu daj dobro, Vsi sveti so mi jo pa vzeli, mojo Uršiko, Bog jim ta greh odpusti, jaz jim ga že ne bom! (Nakremži se, razvleče usta, stisne oči in zatuli čuden jok.)

Obrščak.

Nič ne jokaj, Krjavelj! Tvoja Urška ni bila latvice kislega mleka vredna.

Krjavelj.

Molči! Urška je bila najboljša žena na svetu.

Peharček.

Kako ste se pa seznanila?

Krjavelj.

I, kako neki! Glej ga! Jaz sem ji dejal ti, ona je dejala meni ti, pa kar takole okoli srca me je pošegetalo, pa je bilo.

Vsi.

(se zakrohotaajo.)

Peharček.

Pripoveduj! Pripoveduj!

Krjavelj.

Za pečjo sem ležal, pri Bučarju je bilo, pa trebuh me je bolel. Kar mi pride Bučar povedat, da je Hrvatom, ki so prešiče gnali čez hosto, ena takih živali v travo poglela.

Obrščak.

Crknila!

Krjavelj.

Ni res, samo hoditi ni mogla. Pozabim na svoj trebuh in grem iskat živinčeta. Tam pri cesti je bilo stegnjeno. Poprimem za zadnje noge in potegnem vso žival čez hrbet. Težko sem no-

sil, grozne slabosti so me obhajale, mrak se je delal in trebih me je strašansko bolel. Kar nakrat mi je zdrsnilo prasè s hrbta na tla. Tačas sem Boga klical na pomaganje, naj mi pošlje kako živo dušo.

Matevžek.

In nisi bil uslišan?

Krjavelj.

Kaj pak, da sem bil! Komaj sem usta odprl, sem že zagledal pred sabo žensko.

Obrščak.

Stara beračica je bila.

Krjavelj.

Kako bo stara, saj še šestdeset let ni živela in vbogaime me tudi ni prosila. Jaz pravim: Ti, ženska, Bog te je dal, pomagaj mi tole živalico na ramo. In res, prijela je prasè za repèk in mi pomagala na hrbèt. Jaz pa sem precej dejal: to je dobra ženska, to bi pa vzela! In spremila me je v mojo kočo, kjer sva se do dobrega zmenila, da je njej Urška ime, meni pa da se pravi Krjavelj; da ona ni nikjer doma, in da imam jaz bajto. In ostala je pri meni; postlal sem zanj o v hiši, — o prosim, sam sem pa v veži spal.

Matevžek.

Ha, ha! Oženil se pa nisi?

Krjavelj.

Šest tednov je bila pri meni, to je od svelega Kozmeka do Vseh svetih. Dvakrat sem bil pri fajmoštru in sem lepo prosil, ali vse zastonj. Ne smeš se ženiti, so mi dejali in rekli, da sem sedaj berač, potlej bosta pa dva, da sem nor, da nimam nič. Na Vseh svetih zjutraj pri maši sem

molil tri očenaše in dve veri na čast vsem svetnikom in svetnicam in prosil vse verne duše v vicah, da bi omečile gospodu fajmoštru srce. Po maši pravim: Sv. križ božji, da bi se dobro izteklo! in grem v farovž še tretjič.

Matevžek.

In spet zastonj, seveda.

Krjavelj.

Ne, naveličali so se me sv. mož in rekli Če soseska dovoli, naredi kar hočeš; pa kesal se boš. — In jaz sem šel vesel domov. Doma pa vse zaprto. — Urške nikjer. Reva je obupala, pobegnila in nisem je videl nikoli več.

Matevžek.

Gotovo jo je zmotil kak berač, ki je bil mlajši od tebe, Krjavelj!

Krjavelj.

Kakšen berač, šema! Sam hudič jo je zmotil, sam hudič jo je speljal v izkušnjavo.

Obrščak.

Beži, beži! Kakšne izkušnjave bo imela stara baba! Premalo si ji dal jesti, pa ti je ušla. Lakota jo je pognala, pa ne hudič. Saj ga ni hudiča! Kdo je pa že kdaj videl hudiča? (Pomiga gostom, češ: zdaj poslušajte!)

Krjavelj.

O, o, to pa to! Hudir je pa hudir! (Se stegne po mizi, pomakne klobuk nazaj in z glavo pritrkovaje, pravi.) Saj sem ga jaz sam presekal.

Matevžek, Peharček, Dražarjev,

Obrščak.

A, a, ni mogoče! Saj ni res! Beži, beži! Lažnivec!

Krjavelj

(energično.) Pa sem ga! O polnoči sem ga presekal na dva kosa!

Obrščak

(ga vleče.) E! e! Povej no, kako je pa to bilo?

Krjavelj.

Takole: jaz stojim ob enajstih na barki za stražo.

Obrščak.

Prej si pa rekel, da je bilo o polnoči. (Se mu smeje.)

Krjavelj.

Ob enajstih je bilo, dobro vem. Sam sem stal na vrhu barke, megla in tema kakor v rogu. Zeblo me je, pa sabljo sem držal v rokah. Dolgčas mi je postalo, a dremati nisem smel. Zato sem začel tjakaj po morju gledati.

Matevžek.

Kako boš gledal, če je bila tema?

Krjavelj

(malo v zadregi.) I, i, — naj bo tema, saj sem imel kresilo in gobo in drva, pa sem zakuril. — Kar pravi tam gori v jamborjih nekaj (pošnema s tankim glasom:) „Vrr, vrr, vrr!“ Jaz gledam, gledam — nič. Spet začnem dremati. Kar se barka zaguglje tri poti sèm ter tjà. Jaz gledam, gledam, poslušam — nič. Naenkrat pa pride nekaj sèm po morju in pravi z nogami: „Comp, comp, comp!“ Jaz gledam, kar vidim, da gre sam hudič!

Peharček.

Kako si pa vedel, da je hudič?

Krjavelj.

Kaj bi ne vedel! Ali ni imel rdečih hlač, zelene kapice, kosmatih tačic in takih krempljev na prstih ko onile kavljji na vagi?

Peharček.

Ali te je bilo kaj strah?

Krjavelj.

Kako me bo strah, ko sem bridko sabljo držal v rokah!

Matevžek

(napeto.) Ahà! Kaj pa potlej?

Krjavelj.

No, potlej je tista pošast ali tisti peklenški škrat splezal gori po barki prav na glas: „škrèb, škrèb, škrèb!“ Kakor hitro je prišel na vrh, pa se mi je postavil oči v oči. Sveta mamka božja sedem križev in težav! — sem dejal — pa zavzdignil sabljo, zamahnil, ubral čez glavo in loputnil: „lop!“ — pa sem ga presekal, samega hudiča sem presekal na dva kosa!

Peharček.

Kako pa veš, da si ga presekal?

Krjavelj.

Kaj ne bi vedel, saj je padlo dvakrat v morje: prvič je reklo: „štrbunk!“ — v drugič pa: „štr — bonk!“

Matevžek

(občudovalno.) Hentajte, res si ga presekal, res. Na, pij, ki si tako dobro delo storil! (Mu da kupico vina.) Martinek, zdaj bi pa tebe rad nekaj vprašal.

Martin.

Le migaj z jezikom, Matevžek!

Matevžek.

Glej, ljudje pravijo, da tebi sam hudič — Bog nas varuj in sv. božji križ — donaša denar, in da se ti ga zato nikoli ne manjka.

Martin.

Ali res govore to? Ha, ha! Morda je resnica morda se pa motijo.

Matevžek.

Ali, Martin, glej, zakaj pa, zakaj — — pa, Martin, če ne boš zameril, da ti naravnost povem?

Martin.

Le govori, ne vgriznem te! Kaj bi pa še rad zvedel?

Matevžek.

No, oni dan sva se z babo menila o tebi, kje toliko denarja dobiš, da vse veš, da tako rad za vino daješ, beračem pomagaš, a vendar tako-le...

Martin.

.... tako le razcapan in ongáv po svetu hodim, kaj ne?

Matevžek.

I nu, res, da si še čevljev ne privoščiš, čeravno bi lahko nosil take, da bi bili gori do pregiba.

Martin.

Mari do pazduhe! Čakaj: povej, ali ne veš, kaj je deseti brat?

Matevžek.

To je res, da vem, ali ti nisi tak kot so drugi deseti bratje. Ko so se moja rajna mati omožili, je bil tudi prišel tak deseti brat na svatovščino.

Peharček in Obrščak.

Res? E, e! — Tega pa še nisi pravil.

Matevžek.

Bil je ves neumen pa vsegavedež obenem. Nihče ni videl, kdaj in odkod je prišel. Kar naenkrat je stal pri godčevski mizi. Tačas je moji materi prorokoval, koliko in kakšne otroke bo imela in še druge reči, in vse se je pozneje natančno tako zgodilo. Ko pa se je bil napil in najedel, je izginil naenkrat kot bi se vdrl v zemljo.

Martin.

Kaj sem pa jaz? Ali jaz morda nisem deseti brat?

Matevžek.

Je, tega ne pravim, da nisi deseti brat; jaz menim le, da si drugačen kot so drugi taki.

Martin

Nič naj te ne skrbi; vsi pač nismo enaki.
(Pije.)

Peharček.

Ali si že dolgo v tem kraju?

Martin.

Odkar so mi mati umrli.

Peharček.

Kje si pa doma? Kako to, da ne hodiš po svetu, ker praviš, da si deseti brat?

Martin.

Jaz sem doma, kjer so dobri ljudje in kjer po mojem jeziku govoré. Nimam svojega zapečka, pa ne tožim zato. Če ne verjameš, da sem deseti brat, pa pusti!

Matevžek.

Verjamem! Vse verjamem. Ampak odkod jemlješ denar? Ali ti ga sam vrag bruha iz sebe ali ga pa znaš delati!

Martin

(vzame iz žepa srebrnjak ter ga trešči na mizo.) Glej, čenča, cesarska podoba je vrezana na tej petici ko na tvoji! Zato pij, hudirja! Ko bi tudi za vragov denar pil, kaj zato? Vino je božji dar iz Obrščakovega soda! (Pusti denar na mizi.)

Matevžek.

Ali, ti, Martin, ker vidim, da sva danes pri poliču in da nič ne zameriš, prašal te bom še eno. Ali sta res vidva z gospodom s Poleska, s tistim tihim, zaprtim človekom, prijatelja? Pravijo, da je on tudi vragu zapisan... (Krjavelj ga bezá pod mizo in suje s komolcem, naj molči.) Ali sta morda vidva... kako bi dejal...

Martin

(vstane, vtakne pipo v usta, vrže prevezane čevlje preko rame in hitro odide.)

PETI PRIZOR.

(Obrščak, Krjavelj in ostali kmetje. Nekaj hipov se gledajo molče in strmé za Martinkom. Nato plane Krjavelj sila togoten pokoncu in vdari s pestjo po mizi, da poskočijo kozarci.) Ali nisi mogel molčati, ti čenča, žlobudra, babji jezik jezikasti! Ali si moral blebevsati o Piškavu, morski strah te prestrašil?! Kaj res ne veš, da se ž njim ne sme vsega govoriti, kar je človeku na mari?

Matevžek

(jako poparjen.) Pri moji veri, da nisem tega vedel.

P e h a r č e k

(radovedno Krjavlju.) Kaj praviš, zakaj noče o tem gospodu s Poleska nič slišati, ko vendar vsi ljudje vedó, da sta znana? Ali ti kaj pove, Krjavelj?

K r j a v e l j

(osorno.) I kaj pove! Nič ne pove, hà!

M a t e v ž e k.

Če je hudiču zapisan, kakor jaz mislim, ker ima zmerom denar, dasiravno živi kakor čuri-muri božji volek v travi, brez dela, -- vem, da se kaj pomenita!

K r j a v e l j.

Nič ne vem, pa če bi tudi vedel, tebi ne povem ničesar, ti klepetec stari. Tristo hudirjev, nalašč sem prišel les, da bi se ga enkrat spet zastonj pošteno napil, pa mi ga odženeš s svojim neumnim jezikom! Tristo morskih mačk, tako sem jezen, da ...

M a t e v ž e k.

Tiho bodi, pa pij! Na, zvrni ga! Obrščak, še en bokal, pa še ne gremo! Francelj, vesel bodi, saj si ženin! Hoj, pojmo, pojmo!

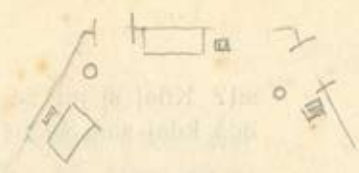
(Vsi.)

»Ne grem domov,
ne grem domov,
sem žejna premočno!« itd.

D o l e f

(vstane in se opoteka k mizi pivcev.)

Med petjem pade zastor.

TRETJE DEJANJE.

Pisarna in lekarna dr. Piškava na Polesku. Na desni piscalna miza z naslanjačem, na levi blagajnica. Na mizi več knjig in pipa. Na sredi in na levi vrata. Na steni slika mlade ženske, glava jelenova, nagačeni ptiči, nekaj pušk in lovska torba. Ob zadnji steni knjižnica in omara z zdravili. Stoli.

1. slika
PRVI PRIZOR.

Marijan

(v lovski obleki preiskuje lovsko puško. Martin vstopi prihuljeno skozi ^{desna} srednja vrata in se ozira po sobi. Ko vidi, da je v njej le Marijan, hoče zopet oditi, a Marijan ga zagleda.)

Marijan

(plane togoten pokonci in kriči jezen.) Ven! Poberi se, capin! Kaj iščeš tod?

Martin

(stopi predrzno iznova v sobo.) Tebe že ne, mladenič, za druge ti nič mar!

Marijan.

Poberi se! Berač!

Martin

(stopi še bližje.) Berač? Kdaj sem te še česa pro-

sil? Kdaj si mi že kaj dal? Boga moli, da ne boš kdaj sam še beračil!

Marijan.

Poberi se, potepuh nesramni! (Zamahne s puško.)

Martin

(zgrabi stol ter ga dvigne.) Le vdari, fantè, pri Bogu je milost!

DRUGI PRIZOR.

Dr. Piškav

(vstopi skozi ^{srednje} leva vrata. Na glavi ima čepico, v rokah palico.) Stojta! Kaj imata? V moji hiši se ne bosta pretepala! Marijan, pojdi, (pokaže na ^{srednje} leva vrata) pusti naju samá! Pojdi!

Marijan

Capin! (zapreti Martinu s pestjo in odide s puško.)

Piškav

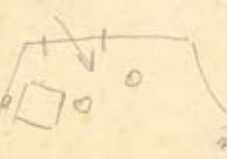
(sede v naslanjač.) Kaj hočeš zopet? Zakaj me zopet nadleguješ?

Martin

(z divjim, zaničevalnim smehom.) Saj sem vedel, da ne pridem prav, kadar že pridem. Ali tako vprašati sina uboge Majdalene, to ni prav. Svoje rojstvo postavim, da ne bi uboga Majdalena Strugova nikdar verjela, da bo kdaj dr. Peter Kaves svojega sina (pokaže nase) tako neprijazno, tako . . . tako . . . neočetovsko sprejemal!

Piškav.

Ne vem, kaj čvekaš. Tu vzemi, pa pojdi!
(Mu vrže nekaj denarja.)

denar v
reclaba

ostane

Martin.

Ne veste? Ha, kaj kratke pameti ste! Hm, hm! Res, kaj kratke pameti... Ali danes nisem prišel brnjat, ampak kupčevat. (Pobere denar.)

Piškov.

Povej hitro, kaj hočeš?

Martin.

I no, saj ne gori voda! Polagoma se domeni, lepo mirno, kakor kak oče in sin. (Vzame stol in ga zajezdi.) Kar ste mi tu vrgli, je premalo. Človek ima včasih tudi svoje večje potrebe, četudi je... hm, potepin, deseti brat, česar pa bi mu ne bilo treba, ko bi nekateri ljudje bili — ljudje. (Mu vrže denar pred noge.)

Piškov

(pobere denar, sede in podpre glavo, nato prijazno.) Zakaj mi ne daš miru? Pojdi, da te ne bom več videl in dobiš, kolikor hočeš. Povej, koliko, vse boš imel, samo stran pojdi iz tega kraja! Martin, daj mi pisma, z zlatom ti jih plačam. Saj veš, da se te lahko iznebim; sodnji te izročim...

Martin.

Ho, ho, kaj pa še! Papirji so v mojih rokah in ti bodo varovali mene, ne pa vas. Zdaj ponujate denarja, ali moja mati je umirala v nadlogi; kje je bil tačas ta vaš denar? Ne iznebite se me, ne. (Piškov sega v žep suknje.) Vem, da imate ondile nekaj, kar bi me spravilo tjakaj, kjer je ona, ali tudi jaz imam takega mačka (vzame za hip izpod srajce pištolo) tako za vsako priliko, kajti včasih, hm! se zgodé čudeži. Pa, da ne boste rekli, da sem vam samo slaba vest, zato vam prodam tole pismo. (Vzame iz žepa mal list.) Glejte,

tu se govori o nečem, kar bi napravilo vašemu Marijanu v eni noči sive lase. Iz tega papirja bi vaš sin zvedel, da mu je grdi capin, katerega zasmehuje, po krvi mnogo bliže, nego misli. Koliko bi daste zanje?

Piš kav

(se stegne proti pismu in seže naglo po njem.) Pokaži!

Martin

(je zmaknil.) O, tako pa ne! Vidite, da nisem tako neumen, čeravno sem znorele matere sin. Štiristo tolarjev, in nič več vam ne bo delalo preglavice, da ste kdaj poznali Majdaleno Strugovo. Ali drugače ne, ko iz roke v roko.

Piš kav

(gre k omari, izvleče vrečico, jo dene na mizo in hlastno pograbi listino.)

Martin.

Zdaj se boste oddehnili! (Spravi naglo denar za srajco.) Morda vam bo zdaj mogoče utajiti, da sva v sorodu. Morda, ha, ha! (Odhaja.)

Piš kav

(dvigne proseče roke.) Sin, pusti me! Naj vsaj umrjem v miru, umrl bom kmalu. Ne onečasti mene in Marijana in ... in sebe! Martin! Daj še drugo iz rok, kar imaš, da ne bo pričalo o nekdanjosti!

Martin

(se ozre.) Priče so zmerom dobre. Nekaj moram imeti za spomin na svojo mater.

Piš kav.

Pusti to življenje! Pojdi v druge kraje, pre-skrbim te z vsem, — pojdi, samó, da Marijan

ne zve! Martin, sin, glej, tvoj oče te prosi, —
daj! Rotim te pri tvoji ljubezni do rajne matere ...

Martin

(se vrne.) Ljubezen? — ljubezen? Ne, ne, ljubezni
vi niste imeli, ne iskre ne. Bogastva ste bili la-
komni pa njene lepote pohotni; a ko ni imela
ničesar več, ste jo pahnili v beraštvo, sramoto,
v blaznost. Umorili ste jo, dasi je bila nedolžen
angel, ki vas je ljubil in vam dal vse. Ne, ne,
ljubezni vi niste poznali nikoli! Laž, neusmiljenost
in lakomnost so polnile vse vaše življenje, in
sedaj prosite usmiljenja? Ha! Pri meni ga ne
boste našli nikdar. Kot živa slaba vest tavam
neprestano za vami, — s svojim nesrečnim živ-
ljenjem vas vedno spominjam nesrečne žene, ka-
teri ste vi, moj oče, poplačali ljubezen z izdaj-
stvom. O le trpite! Le pokorite se, da vam bo
vsaj sodnik tam gori kdaj milostljiv. (Odide naglo.)

Piška v

(ki je stal ves čas nemo sključen in potr, pritiskajoč
desnico na srce, hripavo.) Martin, slišiš, Martin!
(omahuje za njim proti vratom in se zgrudi na stol
poleg vrat.) Moj Bog! Moj Bog!

Zastor pade.

III. *Dejanje*
2. slika

IZPREMEMBA.

desni
Na ~~levi~~ Krivčeva hiša. Za hišo vrtič z ograjo, sredi pozorišča drevo, spredaj klop, v ozadju vas. Na desni drevje.

PRVI PRIZOR.

Krivec

(sedi pred hišico, šiva, poje in tolče po črevlju v taktu.)

»Šuštar je šival tri noči ... itd.«

DRUGI PRIZOR.

Martin

desne
(pride z ~~desne~~.) Hej, stara dreta, kako si pa danes vesel!

Krivec.

Le bližje, deseti materin sin! Kako ti je kaj? Kaj mi poveš novega? (Vzame med koleni drug čevljev ter mu začne trgati s kleščami podplat.)

Martin

(sede na klop.) Tebi ne morem povedati nič novega. Star si že, vse ti je že prišlo v koš, samo grob ti bo še nov. (Odloži čevlje.)

K r i v e c.

Volk te povohaj! O smrti mi nikar ne govori! Ali čemu pa brusiš gole pete po pesku? Tako mi ne boš nikoli naklonil nič zaslužka.

M a r t i n

(smeje.) Z Bogom sva se pobotala za podplate do smrti, potlej jih pa tudi ne bom več potreboval.

K r i v e c.

To je res: živa koža se ne obrabi nikoli. Ali, slišiš, ljudje govore, da včasih komu srečo poveš, kakor ciganka; meni pa ne privoščiš nikoli kaj tacega. Daj, daj, prijatelja sva, povej še meni kaj!

M a r t i n.

Star si! Moli in pokoro delaj! Sreča se pripoveduje samo mladim.

TRETJI PRIZOR.

K r i v č e v k a

(vstopivši malo prej iz hiše.) Vidiš, kakó te prav učil! Le ubogaj ga! Moli, delaj, to je pravo. Ti pa samo piješ in poješ. (Nosi perilo, ki ga razobesi po vrtni ograji.) Oj ti Marija vseh sedem žalosti, meni je že vsega dosti. Delaš nič, zaslužiš nič, moliš nič — kam pa pridemo? Glej, streha kaže rebra kakor Krjavljeva koza. Ti pa lenobo paseš, se klatiš po beznicah in poješ!

K r i v e c.

Ti, grdun ti, če ne boš drugega govoril ko o grobu, smrti in pokori, nesnažna žvirca, se ti zahvalim s temle kopitom po glavi! (Mu zagrozi s kopitom.)

Martin.

No, no, le tiho, smolè stari! Tepla se ne bova. Povej mi rajši, kdaj omožiš hčer. Ongáv Francelj iz vasi... no, Dražarjev... jo vzame, ne?

Krivec.

O Franceljnu pa kar molči, če se mi nočeš zameriti! Kam jo bo pa, vraga, dejal? Ko bi bil vedel, da ima Dražar na svoji hiši toliko dolga, zares bi ne bil pustil Franci ne ene besede govoriti s fantom.

Krivčevka.

Kaj jo bo jemal tak berač! (Sede.) Še svojih hlač ne nosi. O, tega pa že ne, da bi bila Franca na stara leta taka reva, kakoršna sem danes jaz. Ježeš, Marija in sv. Jožef, tisočkrat mi je bilo že žal, da sem se obesila na-te! Kako lepa sem bila in ženinov sem imela bogatih in postavnih, da jih je bilo kaj v hlačah! Ti pa si kakor žakelj nesreče! In da bi se čez trideset let tudi Franca kesala in jokala, tega pa že ne bo! Hvala lepa za beraškega ženinal!

Krivec.

Samo dolgove ima; Miha izpod Gaja mu proda hišo in zemljišče.

Martin.

Ne bo mu je — ne!

Krivčevka.

Kdo pravi? Kaj ti veš! Vse pride na boben.

Krivec.

Sam Miha je tukajle pripovedoval in naju svaril. Jaz sem nekaj grošev na stran položil,

zato pa nočem, da bi šla deklina brž po poroki z malho po svetu.

Krivčevka.

France mu ne damo za nič in na nič. Saj nisva padla na glavo! Za Franco že dobiva ženina, da bo kaj in da bo imel vsaj svojo streho. Tak ženin pa je Miha izpod Gaja. On ima precej pod palcem. In Miha jo ima rad, prav rad — vsak dan je pri meni, — dober mož bo.

Martin.

Miha da bo dober mož?

Krivčevka.

Zakaj bi pa ne bil? Bogat je, pameten in zdrav tudi.

Martin.

Ej, star vol in mlada kobilica slabo vozita skupaj. Mlada žena pa star mož, to je uboga nadloga, ki se celó hudiču gnusi.

Krivčevka

(vzdihne.) Ah, to je že res... Sama sem to izkušala!

Krivec.

Kaj stokaš! Sita si bila zmeraj! Ne govori tako neumno!

Martin

(skrivnostno.) Kaj pa, Krivec, če bi Francelj dobil denar? — če bi skopuha plačal? (Oprti čevlje.)

Krivec.

Beži, beži, kje bo pa vzel denar?

Krivčevka.

Martin, ne čenčaj, ne čenčaj, kdo te bo poslušal! (Odide za hišo.) *na desno*

ČETRTE PRIZOR.

Krivec.

Hm, veš, Martin, drugače moje hčere ne dobi Francelj, ako mu ne poveš ti, kje so na sv. večer cveteli tolarji. Haha! Ali mu morda poveš, Martin?

Martin

(odhajaje.) Morda! Mogoče dobi Francelj denar že jutri. Mogoče! Kdo ve! (Odide naglo proti vasi, potem se skrije za ogel hišice.)

Krivec

(strmi za njim par hipov, nato plane pokonci, iščoč svojo čepico.) Stoj no, hej, Martin, čaj no, — da se preoblečem, (gre v hišo) kam se ti pa tako mudi? Hej, greva skup, da se zmeniva do konca. (Si je oblekel suknjo in teče vun.) Viž ga, hudirjal! Kam pa si zginil? Saj nisi kafra! Ali si se vdrl v zemljo? Martin, hoj! (Steče na ~~levo~~ po cesti.) Kam pa kolovratiš?

Martin

(skrit za hišo.) Hahaha! (Izgine.)

PETI PRIZOR.

(Polagoma se mrači. Na vrtu ob ograji se pojavijo Franica. Na prsih ima svežo rožo. Poje:)

Dekle na vrtu zelenem sedi... itd. (Sede.)

Martin

(pride izza hiše in poslušaja.) Pa zakaj tako žalostna? (Se ji bliža.) Vesela bodi! Saj si nevesta in kmalu boš bogatega Mihe bogata žena!

Franica

(se je pri nagovoru prestrašila in vstala; ko se ji Martin približa, sede.) Martin, tega pa že ne! Nikoli ne! Bog mi pomagaj, ampak rajši grem živa v grob!

Martin.

Tudi Francelj te ima rad, Franca!

Franica.

Kdo ti je to povedal?

Martin.

Vse vem, Franca!

Franica

(se zajoka.) Oh, Martin, kako sem nesrečna!

Martin.

Ne jokaj, deklè! Zaupaj v Boga in zvesta ostani!... Ali mi daš rožico?

Franica.

Tebi? Čemu ti bo?

Martin.

Rožo lepega dekleta vzame vsakdo rad. Tudi jaz. Daj mi jo, Franca! Ali je res ne daš?

Franica

(mu da lepo vrtnico.) Tu jo imaš, Martinek! Davi se je razcvetela. Škoda bi bila, če bi se osula čez noč! Na!

Martin.

Hvala, Franca! (Si jo dene za klobuk.) Veš kaj? Ponesem jo Dražarjevemu Franceljnu, ki bo tvoj mož.

Franica.

Oh, ne, nikoli ne bo! Starši ne puste. (Si obriše solzo.) Moj Bog! Moj Bog!

Martin.

Ne jokaj, Franca! Vse se poravna, in veruj mi, predno bo pust, boš Franceljnova! Toda, povej mi, Franca, ali ga imaš res in zelo rada? Povej mi!

Franica.

Pozdravi ga in reci mu, da mislim nanj noč in dan ... reci mu ..., saj veš, Martin ... Umrla bom, če ... (Zbeži.) Lahko noč, Martin! (Odide na desno.) *levo*

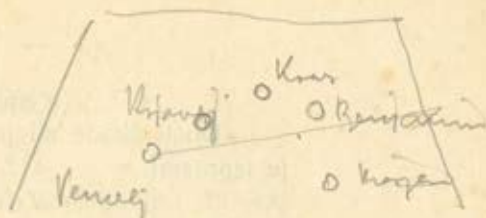
Martin.

Lahko noč, Franca! (V ospredju pozorišča že skoraj tema.) Rada ga ima, zares rada! (Ozira se nekaj hipov in gre na vrtič. Tam odkoplje s palico zemljo, vzame izza srajce mošnjo denarja in jo dene v jamo.) To bo zaklad za Franceljna! Tu je na varnem! Ha, ha! Tukaj naj leži do jutri večer, ko ta zaklad zopet vzdignemo. Francelj in Franca naj bosta srečna! (Sname klobuk in poduha rožo. Nato se pokrije in zapoje:)

»Fantič dekletu iz rok ga je vzel itd.«

Mesec vzhaja na nebu. Potem pade polagoma

zastor.

ČETRTO DEJANJE.

Sredi gozda; planota. Za drevesi večerna zarja, a še vedno je dosti svetlo. Pozorišče je za hip prazno.

M. Shika

PRVI PRIZOR.

Benjamin

(z desne.) Smola pa taka! Nič, čisto nič. Dvakrat sem prišel na strel, a obakrat izgrešil. (Drži puško v roki.)

Vencelj

(obenem z leve.) Jaz pa niti do strela nisem prišel. Škandal! Tvoji psi pa tudi niso vredni, da jim jesti daješ. (Ima puško na desni rami.)

Marijan

(z desne.) He, he, ali ni lep? In kako izlahka sem ga pihnil! Ravno iz rova je pritekel, ko sem šel mimo. (Kaže Benjaminu lisjaka. Nosi puško.)

Benjamin.

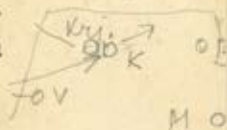
Lepa žival! (Z vseh strani prihajajo naglo lovci in gonjači s psi.)

Kvas

(nosi na rami puško in v roki kragulja.) In tale? (Pokaže tiča.) *z desne leve*

Vencelj.

Tristo... velik kragulj!

Benjamin.

Dosti škode mi je naredil, celo dvorišče mi je izpraznil.

Vencelj.

A kje je učitelj Zmuznè? Lahko bi sicer šli domov.

DRUGI PRIZOR.

z leve Krjavelj
(prisopiha iz gozda.) Gospodje, brž, brž! Kje imate flinte? Tam spodaj, pet streljajev od tukajle, se naseta strašansko čudni živali. Hitro, brž, brž! Kje imate flinte? Sicer vam uideta!

Benjamin.

Kakšne živali?

Krjavelj.

Kdo je dejal, da so živali? Zveri so, zveri, pravim. Ne vem, ali so sloni, ali levi, ali kakšna druga teleta. To pa vem, da medvedje niso, niti volcje ne, še lisice ne.

Kvas.

Pa kakšne so vendar?

Krjavelj.

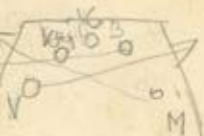
I, kakšne! Štirinogate, rogate, kosmate, tolike kakor kozé, pa vendar niso kozé. Repa nimajo, pa vendar ne vem; zdi se mi, da repa nisem videl. Ali pojte sami, gospodje, pa ustrelite kleka divjega!

Vencelj.

Pa pojdimo! Vsak na svojo plat. Naj se pes obesi, morda bo vendar še kaj! (Odide naglo.) *v*

Marijan. *desno*

Pa kar hitro! — Mračiti se bo začelo! (Odide naglo, takisto Kvas.) *v levo*

TRETJI PRIZOR.

Krjavelj

(ustavi Benjamina.) Gospod grajski, ko bi kaj smolnjaka potrebovali, zdaj imam prav dobrega. Tak je ko olje, ko laneno olje, ni zgoščeni niti ne voden. In vam ga dam prav ceno, zato ko ste vi, krajcar bom odmeknil pri dveh funtih.

Benjamin.

Le s hlapcem se zmeni za take reči! (Odhajaje.) Tu imaš za pot. (Mu stisne nekaj v roko.) *v levo*

Krjavelj

(hitro spravi.) Ali, čakajte no še malo! Ali bi smel tisti posekani javorjev hlod, ki leži v Kavki, vzeti domov?

Benjamin.

Čemu ti pa bo?

Krjavelj.

Vidite, žlica se mi je strla, nimam s čim jesti, rad bi si izdolbel drugo.

Benjamin.

Žlice vendar ne boš delal iz celega hloda! Pojdi v grad, tam dobiš dve žlici. (Odide.)

Krjavelj

(obstoji sam in godrnja.) O Krjavelj, o ti tele neumno, zakaj si izčenčal o javorjevem hlodu! Če bi bil držal jezik za zobmi, kaj bi ne bil lahko tisti hlod skrivaj pofulil in odnesel? Nihče bi ne bil vedel, da sem ga jaz! Še deseti brat ne. Saj pravim: moja pamet je taka ko moje koze rep. Zmerom je zadaj, čeprav se koza trikrat obrne!

V gozdu počí dvakrat zapored.

v levo
(steče v hosto.) Krjavelj
Ježeš, Ježeš, jih že imajo. Sla že
preč!

z leve, desno
(za sceno.) Vencelj
Bravo, gospod učitelj! Zadeli ste!

Krjavelj
(priteče in izgine preko scene.) Krjavelj *u desno*
Je že naša! Je že
naša! Čaj no, čaj no ... o, o, o!

ČETRTI PRIZOR.

M. Z.
Z muznè naglo z desne, Marijan in Benja-
min obenem z leve.

Z muznè
(vleče za seboj puško in ima krvavo lice.) Tukaj
imate vruga namalanega! Nikdar nisem streljal
in ne bom.

Benjamin
(se vrne.) Ali ste jo? (Vidi, da ima krvavo lice.)
Kaj vam pa je, da ste krvavi?

Marijan
Ali vas je zverina brcnila?

Z muznè.
Da bi tebe in tvoj jezik!

Benjamin.
A kako ste streljali?

Z muznè.
Kakor sem druge videl. Ali udarila me je
puška s kopitom po čeljusti, da me bolj boli
kakor zver, čeprav sem jo v bedra zadel.

Na pozorišču se naglo zbere vsa lovska družba,
med njimi Krjavelj.

*Vencelj z desne
vse z leve
Krjavelj z desne*

Marijan.

Nič se ne jezite, gospod učitelj! Dobro ste streljali. Kozlička že imajo... škoda, drugi nam je ušel.

Vencelj

(se vrne.) Ti satan, smola ostudna! Prav mimo mene je švignil, pa sem se tako ustrašil, da sem pozabil streljati. O ti zlomek!

Vsi.

Hahaha!

Kvas.

Danes meni, jutri tebi. Vsako pot ne smete imeti sreče, sicer postanete prevzetni.

Benjamin.

Jutri je še en dan! Ali sedaj pojdimo, gospodje! Večerja nas čaka! (Odide.)

Marijan, Kvas

(Krjavlju.) Tu nesi! (Mu dasta vsak svoj plen. Krjavelj oprti oboje in gre za družbo. Polagoma se mrači.)

PETI PRIZOR.

Marijan

(ustavi Kvasa, ki hoče iti za družbo.) Prosim, samo na kratek pomenek!

Kvas

(začuden.) Kaj želite?

Marijan.

Že dolgo iščem prilike, da bi vas mogel na samem in brez prič vprašati: kdaj pa poberte že enkrat svoja šila in kopita ter zapustite Slemenice?

Kvas.

Kaj vas to briga? Ne razumem vas.

Marijan

(mu stopi z grozeče stisnjenimi pestmi nasproti.) Govoril bom torej jasneje. Če se v štirinajstih dneh, — ne, v enem tednu ne odpraviš zlepa odtod za vselej, povedal bom ljudem, ki jim je mari, da se Manica ne obesi na berača, ki je vzeti ne more. In če še to nič ne pomaga, dobiš od mene kroglo v glavo!

Kvas

(mirno.) Marijan! Kaj govorite! Slabe volje ste, zato ne smatram vašega govora resnim. Želim le, da bi me bolj poznali, sicer —

Marijan.

Sicer je vse hinavščina, prazne besede, katerim se je dala Manica preslepiti. Kaj si? Nič! Kaj imaš? Nič! A vendar si prišel in si mi presleparil njeno srce, ki je bilo namenjeno meni.

Kvas.

Namenjeno — vam? Tega ne verjamem več. Spočetka sem to res mislil, potem pa mi je povedala sama, da vas ni ljubila nikdar in da vam je bila le dobra znanka. Ničesar vam ni obetala, ničesar od vas sprejela, ničesar vam dala. Kaj hočete torej? Manica je izvolila med nama sama. Moja vest je torej docela lahka.

Marijan.

Še lažja po bo tvoja cula, ki jo boš kmalu povezal in se pobral po svetu, odkoder te je prinesel vrag.

K v a s.

Lahko noč! Storite, kar hočete; — mene svojih činov še ni bilo nikdar sram. Glejte, da vas ne bo! (Odhaja. Mesec vzhaja.)

M a r i j a n.

Pritepenec! Stojte! (Kvas se ustavi in se ozre molče.) Ni vas sram, pravite? Ali niste za hrbtom očeta sleparili hčerke? Ali niste podlo zlorabljali njegovega zaupanja? Hinavec ste, grd — zapeljivec!

K v a s.

Odgovora ne zaslužite nobenega. Vendar čujte! (Postavi puško k drevesu.) Čista, sveta je bila naju ljubezen, zato pa sva jo skrivala pred svetom in do zadnjih dni celó pred seboj. Ali ker veste že nekaj, izvedite vse. Nič nisem in ničesar nimam, ste rekli. Berač, pritepenec sem, ste dejali. Dobro, recimo, da je vse to resnica. Ali nekaj imam, s čimer se ponašam celó pred vami, bogatega očeta bogatim sinom: pošteno srce in čisto dušo! Kmalu se odpeljem na vseučilišče, da napravim še zadnji izpit. In potem, gospod Marijan, stopim nemudoma pred gospoda graščaka ter ga poprosim roke Manice, ki me ljubi. Če jo dobim, sva čez leto že svoja, in potem vas ne bova motila več. Zdaj veste. Lahko noč! (Naglo odide, a pusti puško.) *v demno*

ŠESTI PRIZOR.

M a r i j a n

(hoče planiti za njim s skrčenimi pestmi, a se premaga. Nato v strastni besnosti.) Ne, ne, pri Bogu

prisegam, imel je ne boš nikdar. Moja, moja bo, ali pa nikogar.

Martin

f leve
(se zakrohoče izza debelega drevesa.) Ha, ha, ha! Kaj se pa spet dereš kakor otročè, ki so mu kure kruh pozobale? Ha, ha, ha! Ti revše ti togotno!

Marijan.

Ti pes prokleti! (Dvigne kopito puške.)

Martin

(mirno.) Nič pes, niti dlake ne najdeš na moji koži; — samo malo uboge človeške kosti, ustvarjene iz takega očeta pa iz boljše matere kakor ti... Nu, nu, le pusti tisto palico okovano le, že vidim, da je puška! Ali čakaj, povej mi rajši, ali bo vzel vrag tegale Kvasa v pekel, ali pa ga bo peljal v zakonska nebesa z grajsko Manico? Povej, kaj misliš?

Marijan

(udari Martina po rami, da omahne.) Na, hudič!

Martin

(odlaga prav polagoma suktno in čevlje z rame, palico in kučmo.) Fantè, udari še enkrat! Udari, če hočeš spoznati desetega brata!

Marijan

o D.B.
Ma
(nameri puško in se umakne v desni kot ospredja.) Le eno stopinjo stori proti meni, pa sprožim!

Martin

(se zakrohoče, skoči naprej.) Ne bojim se te!

Marijan

bojstedi odra
(sproži, Martin omahne na koleno, se zgrabi za prsi, potem pa plane kvišku, iztrga Marijanu puško ter ga udari po glavi.)

Marijan

(se zgrudi na tla, Martin pa omahuje odide v gozd.
Luna obseva Marijana, ki leži nepremično.)

na den

SEDMI PRIZOR.

Iz gozda se sliši petje Dolefa:

»Je huda zver, ko sam hudir,
ta žena moja stara,
ne da pezdir miru nikjer,
me vara ven in ven in kara.«

f leve

(Na odru.) Rodovine sem dobre, poštenega očeta, poštene matere, — denarja pa nič! A pamet, pamet je boljša kot žamet. — Pa je! — Hej, Martinek, še meni pokaži zaklad, he, he, saj si ga Franceljnu tudi. Poroča bo in pijača bo zopet tekla. Oha! (Se spodtakne in pade, večkrat poskuša vstati, a omahne vedno iznova, nazadnje vstane.) I, hup! Pa še jutri! Dva bokala sem dolžan, praviš? — Nič nisem dolžan! Obrščak, po pravici delaj! Ne goljufaj! (Poje. Se spodtakne ob Marijana in pade.) Oha! Tu je tudi eden, ki ne sme vina videti. Hoj, hoj, brate moj, vstaniva! (Vstaja.) Hup, e hup! Težko gre, a iti mora! Tako. Sedaj pa še ti, bratec! (Ga vzdiguje.) No, no, pomagaj si no! Ali —! Bog nebeški — ali je res? Marijan, ti si? In krvav! Sveta nebesa, ranjen! (Se je nekoliko iztreznil.) Ali slišiš? Marijan, čuj, jaz sem Dolef... Ne gane se — mrtev je — ubili so ga! (Plane pokonci.) Ljudje božji, na pomoč! (Steče omahuje z odra.) Na pomoč, Marijan je ubit! (Kriči dalje, dokler ne pade z astor.)

V deno

IV. clejansé

2. slika

IZPREMEMBA.

Na levi in v ozadju gozd, na desni Krjavljeva koč. Za koč in na desni strani koč drevje. V koči, ki je obenem hlev, kuhinja, klet in spalnica: v enem kotu je privezana koza, v drugem leži kup krompirja, repe, zeljnatih glav, majhen sod, grablje, vile, motike, cepini in krampi; v tretjem so koši za smolo, košare, par zabojev različne velikosti, nekaj butaric, več starih loncev, črnih in pisanih latvic, skled, kozic. V ozadju ognjišče, tik njega slamnato ležišče na tleh. Blizu tega miza in klop. Na slami leži Martin. Poleg vrat na steni visi kropilnik z oljkino vejico.

PRVI PRIZOR.

Dražarjev Francelj in Franica klečita ob ležišču Martina. Popoldne je.

Martin.

(leži na slami.) Le pojdita sedaj, otroka! Svatje vaju že pričakujejo, — še malo, pa bosta mož in žena!

Francelj.

Ti si nama to storil, Martin! Hvala ti!

Franica.

Hvaležna ti bova do smrti! Molila bom...

Martin.

Božji blagoslov naj vaju spremlja povsod —
ostanita si zvesta v ljubezni, v sreči in nezgodi!
Včasih pa se spomnita tudi na-me, ki sem vaju
imel rad, ker sta bila dobra in poštena!

Franica

(si obriše solze.) Bog ti poplačaj vse, Martin!

Martin

(ji da roko.) Zbogom, Francka!

Francelj

(da Martinu roko.) Zbogom, Martin!

Martin.

Bog vama daj vso srečo!

(Francelj in Franica odideta na dešno skozi
gozd.)

DRUGI PRIZOR.

Kvas in Krjavelj prihajata z leve strani
preko vrta.

Kvas.

A kaj mu je vendar? Sinoči je bil še zdrav.

Krjavelj.

Vrag vedi! Ne govori nič, samo stoka. Zju-
traj na vse zgodaj sem moral iti po gospoda.
Umrl bo.

Kvas.

Kaj še, kaj še! Tako močan človek!

Krjavelj.

Boste videli! Pri kraju je kot buča v zelniku.
„Po grajskega šolmaštra, po Kvasa pojdi,“ — mi
je dejal. „Tako naj pride.“ — Testament mu boste
zapisali, menim.

K v a s.

Pokaži mi torej, kje je! (Hoče odpreti vrata.)

K r j a v e l j

(ga potegne nazaj.) Čakajte no, saj ne gori, in obesil se ni nihče! Veste, poslušajte no, Martin ima nekaj srebrnih kebrov. Postavite v testament take besede, in podkrižajte jih, da bom tudi jaz kaj dobil. Posebno tiste črevlje bi rad, ki jih ima, saj vidite, da bom na zimo bos. Pa še eno kozo bi rad kupil in kamižolo imam strgano, glejte!

K v a s.

No, no, že narediva! Zdaj me pusti...!

K r j a v e l j.

Zastonj ne bo, če mi dobro storite. Ali bom enkrat za žganje dal, ali vam bom kake tri tolste polhe prinesel za večerjo; v krompirju kuhani so strašansko dobri.

K v a s

(ga odrine.) Odpri, meni se mudi!

K r j a v e l j.

Gospod Kvas, lepo vas prosim!

TRETJI PRIZOR.

K v a s

(odpre sam vrata, Krjavelj gre za njim slabe volje.)

M a r t i n

(na slami leže.) Ali ste prišli? Prav^{ji} je. — Krjavelj, primakni gospodu tisti panj, da se vsede!

K r j a v e l j

(primakne panj.) Takole. (Odveže kozo.)

M a r t i n.

Sedaj pa pojdi ven, — svoje pomenke imava.

Krjavelj

(tiho Kvasu.) Kaj sem pravil! Testament! (Mu pomigne proseče, češ: Delaj dobro zame! Nato odide s kozo za hišo.)

ČETRTI PRIZOR.

Kvas

(sede.) Martin, vidim, da si res bolan. Pošljem po zdravnika. Gospod Vencelj je na Slemenicah; gotovo ti pomaga.

Martin.

Meni ne pomaga noben zdravnik več. Moje ure so se iztekle.

Kvas.

Nikar ne obupuj! Vsaka bolezen ima svoje zdravilo. Reci, ali naj grem po Venclja? Takoj bo tukaj.

Martin.

Če ti povem, da imam svinec v sebi, mislim da boš tiho! Ne zameri, da te tikam, kakor sem te prej.

Kvas.

Svinec? Obstreljen si? Kje? — Kdo te je?

Martin.

Ne izprašuj! Kar sem izteknil, sem zaslužil.

Kvas.

Ali zelo trpiš? Ali nočeš kake pomoči? Tako vendar ne smeš ostati!

Martin.

Ne, sedaj bo kmalu vsega konec. Ali ti smem zaupati, Kvas?

K v a s

Če ti morem kaj storiti, storim ti z veseljem,
Martin!

Martin.

Posezi tu v zglavje!

K v a s

(vzame iz zglavja temen robec, v katerem so zavite listine.)

Martin

(seže po listinah in jih poljubi. Po kratki pavzi z ginjenim glasom.) Samo ena duša je bila na vsem širokem svetu, ki je mene ljubila, — moja mati. Ona je pisala te črke. (Poljubi papir, zamolklo.) Smrt imajo v sebi, — človeka lahko pogube. In vendar jih je pisala ljubezen, — ljubezen nesrečne matere do nesrečnega sina. (Pavza. Martin si obriše solzne oči.) Ali tvoja mati še živi?

K v a s.

Še.

Martin.

Kaj pa oče?

K v a s.

Tudi oče še živi!

Martin.

Ali pa ljubiš očeta? Dà, gotovo ga ljubiš. Srečen človek si, zakaj nobena reč ne žge in ne peče človeka bolj, kakor če ima očeta in ga mora — sovražiti.

K v a s.

Takega človeka ni, Martin!

Martin.

Ni? Poglej ga, ki leži pred teboj — on je tak človek. Jaz sem sovražil očeta vse žive dni,

do danes, ko sem mu odpustil. Tu vzemi ta pisma in nesí jih na Polesek.

K v a s

(vzame listine in jih hoče spraviti.) Na Polesek? Komu?

M a r t i n

(se stegne hitro po pismih.) Daj še enkrat, daj edini žalostni spomin moje matere... Mati, mati, tudi jaz mu odpuščam! — Nesí mu ta pisma nazaj: jaz mu odpuščam.

K v a s.

O kom vendar govoriš, Martin?

M a r t i n.

Ali je imel tvoj oče brata?

K v a s.

Dà, imel ga je. Ali pred štiridesetimi leti je izginil. Menda je umrl.

M a r t i n.

Ne, ne, umrl ni! Tvoj stric še živi... Ali čuj me, povem ti vse, predno umrjem.

K v a s.

Ne muči se, Martin! Počakaj, da okrevaš, potem mi poveš.

M a r t i n.

Ne, sedaj, takoj; jutri bo že prepozno... Poslušaj! Moja mati, Magdalena Strugova, je bila sirota. Stric njen, star grajščak, jo je vzel na svoj grad. Bil je brez otrok. V bližnjem mestu je živel mlad zdravnik, dr. Peter Kaves. Hotel je vzeti mojo mater v zakon, a grajščak ga je zavrnil. Zdravnik pa je pregovoril mojo mater, da se je dala ž njim skrivaj poročiti. Tako jo je imel popolnoma v pesti. Pol leta nato pa je zbolel

materin stric, grajščak. In zdravil ga je dr. Kaves. Ta pa mu je dal nekega črnega zdravila, — in bolnik je umrl. Tisti listek, na kateri je Kaves napisal zdravilo, je med papirji, ki sem ti jih dal. Ali niti zločin ni pomagal lakomnemu zdravniku. Testament, ki je določil Magdaleno za glavnega dediča, je bil namreč ovržen, moja mati ni imela skoraj nič. — Tedaj pa je dr. Kaves izginil brez sledu. Moja mati, z menoj pod srcem, je zbolela in ni ozdravela nikdar več. Jaz pa sem sin iz skrivnega zakona. Zblaznela je moja mati in umrla kot beračica. Na smrtni postelji pa mi je dala vsa očetova pisma in vse dokaze njegovih zločinov. Nekdanji dr. Kaves je danes Peter Piškov na Polesku.

K v a s.

Ali, Martin, gospod Piškov — gospod Piškov je dr. Kaves? — moj stric in tvoj oče?

M a r t i n.

Moj oče in tvoj stric, dà. Izpremenil je svoje ime, da bi se bolje skril. Ali jaz sem ga našel vendarle. (Mračni se.) S svojo drugo ženo je imel sina — Marijana. Sovražila sva se, brat brata, — sin očeta. (Zakašlja.)

K v a s

(mu pomaga, da z velikim trudom sede.) Martin, umiri se, — veruj mi, vse poravnam! Glej, kri, kri, — ne razburjaj se! (Poišče vodo v škafu, iz katerega jo prinese v kozarcu.) Pij, odleglo ti bo!

M a r t i n

(pije. Po pavzi.) Zdaj veš vse. Obljubi mi, da boš molčal, dokler še živim!

K v a s

Obetam ti, Martin! Molčal bom.

Martin.

Tako. Zdaj pa pojdi, bratranec moj! Vse sem ti povedal. Še to te prosim: Pozdravi Marijana, menda ga nisem preveč. On je mene obstrelil. Božja volja je bila! Odpuščam mu vse in tudi očetu ... Odpustita naj tudi meni! — Ostani srečen Kvas!... (Mu da roko.) Pojdi, moliti moram, — smrt se mi bliža.

Kvas

(odhajaje.) Zbogom, Martin! Ne obupaj! (Odide. Popolen mrak.)

PETI PRIZOR.

Krjavelj

(zunaj kočje sila prijazno.) Bog vam povrni, gospod, in vsi nebeški patroni! Koliko mi je dal zapisati? Ali so črevlji moji? Kaj ne, da so?

Kvas

(gre brez odgovora naglo mimo njega.)

Krjavelj.

Počakajte, počakajte no! Eno latvico mleka vam bom posnel, — he, ali slišite? In prosenega kruha krajec vam dam, — kaj, ali nočete? — Ti bleda voda, ti! Ti srobot ti, dolgohlačasti! Le čakaj! Bog ti bo priložil eno okoli ušes in še rad boš žrl kozje mleko, pa ti ga ne bo nihče dajal! (Prižge v koči leščerbo, zunaj je tema.) Martinek, ali spiš? — Ali si zaspal? — Ali res nič ne slišiš? — Martinek, saj veš, da sem te imel zmerom rad in hvalil sem te povsod, kjer sem mogel, Martinek, res, povsod pri Obrščaku in pri Peharčku. Ali slišiš, Martinek? Pozabiti pa tudi ti zdaj ne smeš na me, naka, tega nikar ne stori,

jaz pa bom molil do smrti za tvojo dušo v vicah. Ali slišiš, Martinek? Tiste črevlje mi zapusti. novi so še...

ŠESTI PRIZOR.

Piš kav

2
desne (v črnem plašču, s črnim klobukom na glavi in debelo, precej dolgo palico v roki, pride počasi. Pred kočo postoji, kakor bi pomišljal, ali bi potrkal, ali ne. Nato udari dvakrat s palico po vratih.)

Krjavelj

(vstane s panja in gre počasi k oknu blizu vrat.) Kdo pa je? (Odpre okno in pogleda skozenj.) O Ježeš in sv. Lucija! (Zapre naglo okno.) Na pomaganje! O kje imam žegnano vodo, žegnano vodo! In oljkino vejico od cvetne nedelje! Martinek, ali slišiš? Hudič, hudič, sam hudič je prišel pote. Pred vratmi stoji, ves črn je. O sv. Lucija! (Je našel v malem lončku blagoslovljeno vodo in oljkino vejico. Škropi ter leta semtertja.) Hudoba, poberi se! Hudoba, poberi se! Hudoba, poberi se! (Krjavelj počene v kot blizu Martina, se trka na prsi, dela križe in zdihuje ter moli.)

Piš kav

(razbija vedno močnejše po vratih.) Ali ni nikogar v hiši? Hej, Krjavelj, odpri vendar! Ali si gluhi? Krjavelj, odpri!

Krjavelj

(plane po konci.) Lej ga šmenta, saj ni hudič! (Za vratmi.) Kdo pa si?

Piš kav.

Jaz sem, Piškav. Odpri!

Krjavelj.

Glejte si no! Piškav? (Odpre.) Ne zamerite, gospod Piškav.

Piškav.

Stopi malo ven! Bom precej gotov. Z Martinom imam govoriti.

SEDMI PRIZOR.

Krjavelj

(stopi iz koč.) Da bi te sapa vzela, sivec ti sivi! Kako sem se ga ustrašil! Hu, hu, hu! (Se oddihuje.) Precej bi ga pretepel, če bi se ga le upal. Da bi se le kakšna žilica v meni ne utrgala, ko tako dihtim kot kovaški meh! (Odide za koč.)

OSMI PRIZOR.

Piškav

(je odložil medtem na mizo plašč, palico in klobuk.) Kaj sta imela z Marijanom, Martin? Ubil si mi ga skoraj, — v nezavesti leži že vso noč in ves dan. Martin, glej, ranjen si, — hudo bolan, v božjih rokah je tvoje življenje! — Vrni mi materina pisma, — vrni tiste papirje, da jih uničim. Prosim te, Martin, reši me skrbi in nemira! Martin! Ali nimaš besede več zame? Ali hočeš pogubiti še mene, Martin? Reci, reci, zini vsaj eno besedo, Martin! (Seže po njegovi roki.) Moj Bog! — mrtev, mrtev je! (Omahne na stol za mizo.) Moj sin, nesrečni moj sin! (Nato plane po konci.) A kje so listine? Kje so pisma? Recept? Kam jih je skrčil? (Skoči k Martinu, seže pod blazino, ga odkrije na prsih, dviga odejo itd.) Nič, nič,

nikjer nič! Vse je izročil tujim ljudem. Izgubljen sem torej? Izdan? — Pa bodi! (Gre k vratom in pokliče Krjavlja, ki je posluškoval in pazil ves čas okoli hiše.) Krjavelj, Martinek je umrl!

Krjavelj.

Ojej! Ali res? Oh, oh! Bog mu daj nebesa! Hitro je sklenil — revež. Mmm! (Maje z glavo.) Škoda ga je, res ga je škoda.

Piškvav.

Pojdi zdaj takoj na Slemenice in povej tam, da je umrl Martinek, ker ga je obstrelil moj sin Marijan. Pozdravi gospoda Benjamina in vse! (Seže v žep.) To je pa tvoje. Sedaj pojdi — brž! (Odide v gozd na desno.) *levo*

Krjavelj.

Bog vam naj povrne na tem in na onem svetu, gospod! (Odide na *desno*. Na desni strani v gozdu počí revolver. Krjavelj priteče sila preplašen na pozornico. Pogleda v kočó.) Ježešta, kdo pa strelja? (Teče za hišo, odkoder se vrne, izražaje strašno grozo.) Ježeš, Ježeš! Gospod Piškvav se je ustrelil! (Zbeži na desno.) *levo*

Zastor pade.

PETO DEJANJE.

Na Slemenicah. Soba, zadaj veranda, da se vidi v park. Zunaj sije mesec. Kvas vstopi, vrnivši se iz Krjavljeve koč, ves razburjen in potr. Manica, ki ga je že nestrpno čakala pri oknu, mu hiti k verandi nasproti.

PRVI PRIZOR.

Manica
(stoji ob oknu; zagleda Kvasa in mu hiti naproti.)
Kod si hodil, Lovro, tako dolgo? Povsod smo te že iskali.

Kvas.

Duša draga, ti si se zame vznemirjala? Žalosten dan je minil, Manica!

Manica.

Ubogi Marijan! Hudo je ranjen. Oče je bil na Polesku, a Marijan leži še vedno v nezavesti. In ti? Ali si bil tudi pri njem?

Kvas.

Ne, pri Martinu; k Marijanu ne morem, ne smem nič več.

Manica

(se čudi.) Zakaj ne? Kaj se je vendar zgodilo? Moj Bog, kaj sta imela?

Kvas.

Ne skrbi! Ali z Marijanom sva se sinoči zaradi tebe sporekla. Umaknem se zategadelj. Že jutri odidem odtod; vrnem se na Dunaj, da napravim svoj zadnji izpit.

Manica.

Jutri že odpotuješ!? Zakaj tako nenadoma? Saj si rekel, da pojdeš še le prihodnji teden.

Kvas.

Ne, že jutri pojdem — moram. Bolje je tako. Po dogodkih včeraj in danes mi tukaj ni več obstanka. Ne vprašuj dalje! Kmalu se vrnem, Manica, in potem — (jo pritisne k sebi.)

Manica.

Moj Lovro! Pridi kmalu, težko te bom čakala!

Kvas.

Ali me ljubiš, Manica? Reci, reci mi še enkrat, Manica!

Manica.

Dà, dà, Lovro, ljubim te! Štela bom dneve, ure, ko se vrneš k meni, a potem, Lovro, se ne ločiva nikdar več! (Iz parka se čujejo koraki.) Oče prihaja! (Gre hitro k oknu.)

DRUGI PRIZOR.

Benjamin, Vencelj, Dolef pridejo iz parka.

Benjamin *skozi strelco*
(zunaj.) Ti si ga tudi videl. Kako misliš? (Vstopi.)
Nič upanja?

Vencelj.

Upanja zdravnik ne izgubi nikoli, do zadnjega. Črepinja je prebita in krvi je izgubil veliko.

No, Marijan je močan, mlad; oče sam ga je zavezal dobro.

Dolef.

Umrl bi bil sredi gošče, da ga nisem našel. Oh, strašno sem se prestrašil! Mlaka krvi, in Marijan v nezavesti.

Benjamin.

A kje je ležal, praviš?

Dolef.

Na tisti mali planoti vrhu Obrščakovega griča tik ceste na Slemenice.

Vencelj.

Tam, kjer smo se ~~sešli~~ sinoči po lovu?

Benjamin.

Dà, dà, tam smo se sešli. Po učiteljevi nezgodì smo se razšli, a vi (Kvasu.) ste ostali še ž njim? Ali ne?

Kvas.

Dà, nekaj časa, a kmalu sva se ločila.

Benjamin.

A kaj se je zgodilo potem?

Kvas.

Ne vem; jaz sem se vrnil na Slemenice sam.

Benjamin.

Kam pa je šel Marijan? Ali vam ni ničesar rekel?

Kvas.

Menda je odšel proti domu.

Dolef.

Ne, pobit je bil tam na mestu.

Vencelj.

(sumljivo.) To je pa res prav čudno! Ali niste slišali nobenega prepira?

Kvas.

Slišal sem pač strel, a odkod, nisem razložil.

Benjamin.

Prava zagonetka.

Vencelj.

Ki se pojasi gotovo še danes.

Kvas.

Morda. Prav bi bilo! (Odide na ^{desno} ~~levo~~.)

TRETJI PRIZOR.

Benjamin in Vencelj gledata strmé za njim in se spogledujeta prestrašena.

Vencelj

(maje z glavo.) Kaj pa mu je danes?

Benjamin

(Manici.) Kje je bil tako dolgo? Ali ti je kaj povedal? Vse popoldne ga ni bilo doma!

Manica.

Bil je pri Martinku. Jutri odpotuje na Dunaj.

Benjamin.

Jutri že? Kar naenkrat? — Čudno, čudno! Mm! Nerazumljiva reč to!

Dolef

(ki je stal pri oknu.) Oj! Sodnik Mežon gre in še nekdo ž njim!

Benjamin

(hiti na verando, za njim Vencelj.) Vraga, Mežon? Kaj hoče sodnik ob tem času!

Vencelj.

Morda zvemo kaj novega.

ČETRTI PRIZOR.

Sodnik Mežon in za njim pisar Kos. *sedgi sede*

Mežon

(sopiha.) Dober večer! Pu, pu, prokleta ste na visokem! (Si briše pot s čela.) Komaj sem prisopel navkreber.

Benjamin.

Pozdravljen! (Mu da roko.) No, no, — turist pa nisi! Ali izvoliš čašo vina? Vroče ti je. Manica, postrezi gospodu sodniku!

Manica

(vzame s kredence buteljo vina, natoči čašo in mu jo izroči.) Prosim!

Mežon

(vzame čašo.) Ah, lepa hvala! Pa sem res žejen. Na vaše zdravje, gospica! (Izpije. Potem izroči Manici čašo, ki jo nese na kredenco ter jo zopet natoči, a pusti na kredenci. Nato Manica odide na desno.)

Vencelj.

Pa kod si hodil, prijatelj? Ali si bil na Polesku?

Mežon.

Kajpak! Vraga, sitnosti imam, same sitnosti. Ubijalca iščem že ves dan.

Benjamin

Pa pri nas vendar ne? (Mu ponudi stol.)

Mežon.

Hvala! (Sede.) Povesod — tudi pri vas. Sedite semkaj, gospod Kos! (Pisar sede.) — Na Polesku sem bil. Neki hudobnež je Marijana Piškava skoraj do smrti potolkel.

Benjamin.

Vemo.

Mežon.

Marijan je v nezavesti in ne govori nič. Prišel sem torej k vam, ker sinoči je bil Marijan z vami še na lovu, kaj ne?

Benjamin.

Dà, do večera. Na planoti na Obrščakovem griču smo se ločili. Zadnji je govoril ž njim naš domači učitelj.

Mežon.

Gospod Kvas? Ali res? To mora v protokol. (Pisarju.) Zapisujte!

Vencelj.

Gospod Kvas pravi, da se je vrnil domov, Marijana pa je pustil na planoti.

Mežon.

Tako, tako? Čudno! Gospodje, ne zamerite, ali ne veste, morda sta si bila gospod Kvas in Poleščanov sin kaj navskriž, postavim — kakor je to med mladimi ljudmi navada — zaradi kake deklice, ali kaj?

Benjamin.

Ravno nasprotno, bila sta si vedno prijatelja. Nikdar se nista pričkala.

Vencelj.

Ne, ne, motiš se. Prijatelja sta si bila še pred kratkim, včeraj pa sta se drug drugega ogibala — Marijan ni Kvasa niti pogledal, — Kvas pa se mu je naravnost umikal.

Benjamin.

Kaj praviš? Ni mogoče! Pa zakaj bi se sovražila?

Vencilj.

Dà, dà, Marijan ni hotel s Kvasom na isto lovišče ... ali se ne spominjaš? Po sili je šel z menoj. In ves čas ni izpregovoril s Kvasom niti besede, ampak je hodil pred njim ali za njim. O, jaz sem vse to opazoval natanko!

Benjamin

(maje začuden glavo.) Čudno! Jaz nisem opazil ničesar.

Mežon.

Glej, glej! Morda nisem prišel zastonj sem gori. In vi ste Marijana prvi našli, pospod Dolef?

Dolef.

Dà, slučajno. Vračal sem se domov k večerji od Obrščaka, čisto trezen in pri popolni zavesti.

Mežon.

Ali veste, s čim je bil udarjen? Okrogla stvar je morala biti.

Dolef.

Ne vem, našli pa smo ondi dve puški. Marijanovo in Kvasovo.

Mežon

(vstane.) Kaj, kaj? Tudi Kvasovo? Ali je bila puška krvava?

Dolef.

Ne, naslonjena je bila na drevo. Kvas sam je prišel po njo, ker jo je bil sinoči tam pozabil!

Mežon.

Kajpak! Seveda! Pozabil! Slučajno pozabil! Lep lovec, ki slučajno pozablja puško v gozdu ... Gospod grajščak, prosim, pokliči gospoda Kvasa!

PETI PRIZOR.

Benjamin

(pokliče pri vratih na levr.) Gospod Kvas! Prosim, pridite, gospod sodnik Mežon vas hoče! (Mežonu.) Prijatelj, indicije govore proti Kvasu, toda dobro ga poznam in vem, da kaj takega ni storil. Ne prenašli se torej!

Mežon.

Preiskava dožene resnico.

Kvas

(miren.) Kaj želite, gospod sodnik?

Mežon.

Ali ste bili sinoči res z gospodom Marijanom vi zadnji na planoti nad Obrščakovim posestvom?

Kvas.

Dà, bil sem na planoti, a zadnji menda ne.

Mežon.

Pustili ste ondi puško?

Kvas.

Dà, pozabil sem jo bil v svoji razburjenosti.

Mežon.

V razburjenosti? Prepirala sta se, kaj ne?

Kvas.

Ne, jaz se nisem prepiral z nikomur. Toda gospod Marijan me je resnično žalil, zato sem naglo odšel, ne da bi mislil na svojo puško.

Mežon.

Pa zakaj sta se sporekla?

Kvas.

Oprostite, tega ne morem povedati.

Mežon

(stopi k Kvasu in ga prime za rame.) V imenu postave vas pozivljam, da greste takoj z menoj. Izročim Vas sodišču.

K v a s

(osupnivši.) Mene? Pa zakaj?

M e ž o n.

Zgodil se je zločin, in vse govori proti vam.

K v a s.

Vi sumite mene? Vi mislite, da sem jaz — Marijana? — Ne, ne, povsem nedolžen sem in mogel bi vam takoj tudi dokazati svojo nedolžnost. Toda zdaj moram še molčati. Zato pa vam niti ne ugovarjam in grem z vami.

D o l e f.

Ne, ne, gospod sodnik! Kaj pa vendar mislite! Jaz vem, da je gospod Kvas tako nedolžen, kakor jaz. (Kvasu.) Sar: o recite, gospod Kvas, da niste imeli z Marijanom ničesar, in jaz vam bom verjel. Govorite vendar!

K v a s

(Dolefu.) Govoriti ne smem. (Mežonu.) Toda prosim, da se gredoč oglasimo na Polesku.

M e ž o n.

Dobro. Ne morem vam tega braniti. Ali sedaj pojdimo; kasno je že. (Odhaja s pisarjem.)

K v a s

(vzame svoj klobuk.) Gospod grajščak, oprostite mi, da sem vaši hiši naklonil to sitnost. Verujte mi, da sem čisto nedolžen, kar se izkaže vkratkem. Hvala vam lepa za vašo prijaznost. Sam sem hotel oditi že jutri — na Dunaj. Upam, da se vrnem kmalu zopet in takrat, prosim vas, me sprejmite zopet tako prijazno, kakor ste me sprejeli prvič. (Se pokloni.)

M a n i c a

(vstopi z desne; prepadena in osupla se bori sama s seboj.)

Benjamin

(se pokloni hladno in mu obrne hrbet. Stopi k Mežonu, ki se ž njim poslovi.)

Dolef

(hiti h Kvasu in mu stisne obe roki.) Pogum, prijatelj! Oprostite se čim preje suma in pridite, — le pridite — radi vas bomo imeli. Kaj ne, Manica?

Kvas.

Hvala vam, gospod Dolef! — Zbogom, gospodična Manica! (Odhaja.)

ŠESTI PRIZOR.

Manica

(se ne more premagati več.) Lovro, Lovro! Ne hodi! (Steče za njim in ga objame.) Ne poznajo te, krivico ti delajo! Reci, da ni resnica in ostani, ostani, Lovro!

Benjamin

(strmi molče.) Manica! Kaj delaš, deklè?

Dolef.

Dobro, deklè, dobro! Tudi jaz pravim tako. Recite vendar, recite in prosti ste! (Drži Kvasa za ramo.)

Manica.

Oh, oče, saj je Lovro nedolžen — verujte! — nedolžen je!

Benjamin

(jo prime jezno za roko.) Pojdi! Kaj imaš ž njim?

Manica

(se mu iztrga in se vrže iznova Kvasu na prsi.) Ljubim ga, oče, ljubim bolj ko vse na svetu! Njegova hočem biti, ker vem, da je dober, pošten in nedolžen.

Kvas

(objemaje Manico z eno roko.) Gospod graščak, jaz nisem kriv, da veste zdaj tudi vi najino skrivnost. Ali ker vam jo je izdala vaša hči, katero ljubim moško in pošteno, vedite, da sva si obljuba zvestobo do groba.

Manica.

Dà, oče njegova sem in ostanem. Le pojdi sedaj, opraviči se in vrni se po-me! Ti, Lovro, ali nihče! (Ga objame in hoče nato oditi ~~na desno~~, a naglo vstopi Krjavelj.) *ven*

SEDMI PRIZOR.

Krjavelj *iz predele*

(ustavi Manico.) O, Manica! O, gospodje! Kaj se je zgodilo, križana nebesa, sveta britka martra, kaj se je zgodilo! Star sem, vojak sem bil na morskih barkah, hudiča sem presekal, veliko sem izkusil, ali, gospodje, kaj takega pa mi še ni prišlo čez pot. (Zagleda na kredenci vino.)

Vsi.

Kaj pa je? Kaj se je zgodilo?

Krjavelj.

Ali ga smem požirek? Govoriti ne morem skoraj, grlo se mi je posušilo. (Izpije kupico.) Moj prijatelj, moj dobri prijatelj Martinek, deseti brat, je umrl. Nič ni rekel, nič dejal, nič naročil, v zid se je obrnil, noge je stegnil, pa je umrl...

Vsi.

Deseti brat? Martin je umrl?

Krjavelj.

Dà, ravnokar. Nazadnje pa je bil pri Martinku gospod Piškav. Ven me je spodil, da sem

moral postopati okoli hiše. In potlej me je gospod Piškav poklical v hišo in dejal: „Glej, Martinek je umrl.“ Oh, kako britko sem zajokal, gospodje, saj je bil moj prijatelj in on me je imel rad izmed vseh najbolj. In potlej, mi je dejal gospod Piškav: „Pojdi na Slemenice in povej tam“, je dejal, „da je umrl Martinek, ker ga je obstrelil moj sin, Marijan. Pozdravi gospoda Benjamina“, je dejal, „gospoda Dolefa in gospodično Manico. In to-le je tvoje,“ je dejal ter mi dal dva tolarja. In tekel sem, kar so me nesle noge, pa jokal za Martinkom. Takrat pa je počilo v hosti. Ježeš, Marija in sv. Jožef, kdo pa strelja? Drl sem tja in našel gospoda Piškava na tleh mrtvega.

Benjamin, Kvas in Manica.

Piškava?

Vencelj, Dolef.

Ustreljenega?

} Obenem

Krjavelj.

Dà, bil je že mrtev. Poleg pa je ležalo tole pismo.

Mežon

(mu vzame pismo in čita.) „Kvas! Nečak moj! Ko dobiš ta list v roke, mene, Tvojega strica, ne bo več med živimi. Poleg Marijana si Ti edini moj sorodnik na svetu. Prosim Te, poišči in uniči pisma, ki jih je imel Martin. Naroči Marijanu, naj se izseli iz tega kraja in naj si nakupi posestvo drugje, kjer me ne pozna nihče. Tvoj pa bodi grad Polesek z vsemi zemljišči.

Tvoj stric

Dr. Peter Kaves — Piškav.“

Ah! Gospod Kvas, sedaj je jasno vse. Oprostite!
(Mu dá roko.)

(Vsa družba izraža med čitanjem pisma veliko osuplost.)

Vencilj.

Gratuliram! Jej, jej! Glejte, glejte!

Dolef.

Čestitam, kolega! Saj sem vedel, da ste nedolžni! Oh, seveda sem vedel!

Benjamin.

Nesrečni Poleščan! Tak konec! Žalostno!

Kvas.

Žalostna je tudi moja dedščina, gospod graščak!

Dolef.

Nič žalostna, kaj bi tisto! Škoda Martina, škoda Piškava, res, — naj počivata v miru! Ali življenje mora krepko dalje preko grobov, in vi, vi, prijatelj, ste sedaj graščak — bogat gospod! Bog vas živi! Toda ne samo vas, ampak še nekoga — kaj ne, brat Benjamin; no, kaj pa še stojiš in gledaš?

Kvas

(pristopi, proseče.) Gospod graščak! Ali naj grem vendarle?

Manica

(s prosečo roko.) Papa! Ali me ne ljubiš?

Benjamin

(prime Manico za roko, jo poljubi na čelo ter jo pelje h Kvasu.) Dà, Manica, ljubim te! Gospod sosed, poštenjak ste, rad sem vas imel vedno, oprostite mi, da sem le za hip sumil o vas!

Kvas

(mu stisne roko.) Gospod graščak, kako srečna sva!

Manica

(objame Benjamina.) Papa, ljubi, dobri papa!

Mežon.

Bravo! Bravo! Zdaj pa še ostanem pri vas! (Čestita Manici.)

Vencelj.

Tako je prav! Živio! (Čestita Kvasu.)

Dolef.

Dobro! Dobro! Strašno sem vesel! (Čestita Manici in Kvasu.)

(Kvas in Manica segata v roke Mežonu, Venclju in Dolefu, ki Manico poljubi.)

Krjavelj

(se medtem približa vinu in skrivaj pije.)

Obenem

Zastor pade.

KONEC.

